

SZÓCIKKEK AZ IJOTEN INTERNETES JOGTUDOMÁNYI ENCIKLOPÉDIA SZERZŐI JOG ÉS IPARJOGVÉDELEM ROVATÁBÓL

Munkácsi Péter

NEMZETKÖZI SZERZŐI ÉS SZOMSZÉDOS JOGI EGYEZMÉNYEK*

A szerzői és szomszédos jogok terén a nemzetközi együttműködés számos formája ismert, a jelen szócikk hangsúlyos eleme a közel másfél évszázad nemzetközi szerzői jogi tárgyú normaalkotói munkájának, és eredményeinek összefoglalása. Bár a nemzetközi szerzői és szomszédos jogi egyezmények vizsgálata során megkerülhetetlen a jogtörténeti megközelítés, a szócikk érzékeltetni kívánja egyúttal, hogy tárgya nem poros, avított, hanem olyan folyamatosan változó témakör, amely jelenünket, jövőnket is meghatározza, befolyásolja. Változnak a normaszövegek (például felülvizsgálat által), változik a nemzetközi egyezményekben részes államok száma, a szabályozás igénye és szükségessége, de legfőképpen változnak a szerződéskötést motiváló gazdasági, társadalmi és politikai folyamatok. Ennek során hangsúlyos szerepet kap a nemzetközi szerzői jogi szakpolitika, ezen belül az egyetemes együttműködést célzó nemzetközi normaalkotó tevékenység nemzetközi intézményi keretek között zajló folyamata. A szócikk részét képezik továbbá a regionális folyamatok, így az Európai Unió szerzői jogi *acquis*-t vagy a szabadkereskedelmi megállapodásoknak a szellemi tulajdont, ezen belül esetlegesen a szerzői jogot érintő részeinek nemzetközi jogi kapcsolódása, valamint az Európai Unión belül a tagállamok és az Unió hatásköreinek elhatárolása (és azok kölcsönhatása) a mindkét felet kötő nemzetközi megállapodások megkötésével kapcsolatosan.

1. BEVEZETŐ

Találók a megállapítás, hogy a szerzői jogi (és az iparjogvédelmi) tárgyak jellegzetesen „internacionalisták”. Művészek, tudósok kapcsolatai sohasem tisztelték az országhatárokat, eredményeiket, alkotásaikat szinte magától értetődően bocsátották az „emberiség”, az adott nemzetközösség ismeretére, értékelésére, bírálatára.¹ Az irodalmi és művészeti alkotások védelme két jogi hagyományon alapul: az angolszász *common law* (*copyright*) jogfilozófia

* A tanulmány a nyílt hozzáférésű IJOTEN Internetes Jogtudományi Enciklopédia (szerk. Jakab András és Fekete Balázs) Szerzői jog és iparjogvédelem rovatának (rovatszerkesztő: Grad-Gyenge Anikó, Pogácsás Anett) önálló szócikként is megjelenik. Az IJOTEN szócikkeinek létrehozását és széles körű elérhetőségét az SZTNH a folyóiratban való közléssel is támogatja. Az enciklopédia elérhetősége: www.ijoten.hu.

¹ *Lontai Endre, Faludi Gábor, Gyertyánfy Péter, Vékás Gusztáv*: Polgári jog. Szerzői jog és iparjogvédelem. ELTE Eötvös, Budapest, 2017, p. 23.

rendszerén és a kontinentális európai (más néven, a francia eredet alapján *droit d'auteur*) jogelméleti rendszeren.

Az emberi jogok és a szerzői jogok tagadhatatlanul összefonódnak,² de a szerzői jogi normák, a jogalkotás iránya – a globális gazdasági szereplők által nem kevésbé befolyásoltan – túlnyomó részben gazdasági megalapozottságú. Ezt erősíti meg, hogy a Szellemi Tulajdon Világszervezete (*World Intellectual Property Organization*, WIPO; *Organisation Mondiale de la Propriété Intellectuelle*, OMPI), az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) szakosított szervezete (lásd 2.3. és 3.1. alfejezet) 2003-ban publikálta, majd 2015-ben megújította azt a módszertani útmutatót, amely lehetővé tette a kreatív tevékenységek vizsgálatát és egységes módszertan segítségével a szerzői jog szempontjából kiemelt ágazatok gazdasági teljesítményének nemzetközi összehasonlítását.³ A kultúra alkotásainak nemzetközi forgalma napjainkban általánosan növekszik: a kulturális iparág a fejlett gazdaságú államokban a bruttó nemzeti össztermék 4-5%-át adja.⁴

A szerzői és szomszédos jogok terén napjainkban a nemzetközi – különösen a fejlődő és a legkevésbé fejlett országokkal való – együttműködés változatos formái a WIPO tevékenységéhez köthetők, céljuk a szellemi tulajdon-rendszerből eredő előnyök megismertetése, a globális innovációs gazdaságban való részvétel lehetővé tétele. A tárgyi együttműködés főbb

² Az ENSZ Közgyűlésének 1948. évi Egyetemes nyilatkozata az emberi jogokról a szerzői jogot külön „alapvető emberi jogként” határozza meg [27. cikk (2) bekezdés]. Az Európai Unió Alapjogi Chartájának 17. cikk (2) bekezdése (lásd: 119. j.) előírja, hogy „a szellemi tulajdon védelmet élvez”. E rendelkezéshez kapcsolódóan az Európai Unió Bírósága számos döntésben állapította meg, hogy sem magából a rendelkezésből, sem az állandó ítélkezési gyakorlatból egyáltalán nem következik, hogy ez a jog érintetlen lenne, és ennél fogva abszolút jelleggel kellene biztosítani annak védelmét (2019. július 29-i Funke Medien NRW-ítélet, C-469/17, EU:C:2019:623, 72. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat). Az emberi jogok-szerzői jogok témaköréről magyar nyelven átfogóan lásd *Gyenge Anikó: Szerzői jogi korlátozások és a szerzői jog emberi jogi háttere*. HVG-ORAC, Budapest, 2010. A DSM-irányelv kontextusában *Grad-Gyenge Anikó: Alapjogi kérdések a DSM-irányelv 17. cikkében: a szerzőnek a mű lehívásra hozzáférhetővé tételhez szükséges joga korlátozásának arányossága*. MTA Law Working Papers, AI and Law Series, 2022. 3. sz., p. 17. A véleménynyilvánítás szabadsága és a szerzői jog kapcsolatát az Emberi Jogok Európai Egyezménye alapján vizsgálta *Faludi Gábor: A paródia a szerzői jogban*. In: *Keserű Barna Arnold, Kőhidi Ákos* (szerk.): *Tanulmányok a 65 éves Lenkovic Barnabás tiszteletére*. Budapest-Győr, 2015, p. 103–108.

³ *Guide on Surveying the Economic Contribution of the Copyright-Based Industries*. WIPO Publication No. 893 E, WIPO, Geneva, 2015 (revised edition), https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/copyright/893/wipo_pub_893.pdf.

⁴ Lásd *Lontai et al. i. m. (1)*, p. 23. A kreatív tevékenységek társadalmi és gazdasági fontosságának felismerését eredményező globális trend hazánkba is gyorsan begyűrűzött. A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (SZTNH), illetve jogelődje (Magyar Szabadalmi Hivatal, MSZH) 2005 óta vizsgálja és számszerűsíti a szerzői jog szempontjából fontos kreatív ágazatokat. A magyarországi tanulmányosorozat – a szócikk lezárásáig – legutóbb megjelent, hatodik kötetében foglalt következtetések szerint a szerzői jogi ágazatok – a korábbi tapasztalatokkal összhangban – a 2013–2018 közötti időszakban is jelentős szerepet tölthettek be a magyar gazdaságban. Nemzetgazdasági súlyuk a négy vizsgált mutatóban 8,4%–9,4% között alakult. Részletesen lásd *Simon Dorottya, Lábod Péter: A szerzői jogi gazdasági ágazatok súlya Magyarországon* 6. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2020, https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/szerzoi_jogi_agazatok_6_web.pdf.

típusai a következők: a) fejlesztési menetrendből adódó feladatok; b) a köz- és magánszféra-partnerségek; c) jogi segítségnyújtás, valamint d) a nemzetközi normaalkotás.

A WIPO 2007-ben elfogadott fejlesztési menetrendje (*Development Agenda*) fontos mérőföldkönek számít a szervezet történetében. A dokumentum biztosítja, hogy a fejlesztési szempontok a szervezet munkájának szerves részét képezzék. Kiemelt prioritás a fejlesztési menetrend hatékony végrehajtása, ideértve a negyvenöt ajánlás érdemi programokban való érvényesítését.⁵

A köz- és magánszféra-partnerségek lehetővé teszik a vállalati szektor és a civil társadalom számára, hogy megosszák egymással szakértelmüket a határok nélküli globális kihívások leküzdése érdekében. A szerzői jog terén a WIPO-val kapcsolatban két köz- és magán-partnerségi társulás érdemel kiemelt: az *Accessible Books Consortium* (ABC), valamint a *WIPO for Creators*. Az előbbi társulás magában foglalja a nyomtatott szöveget használni képtelen fogyatékos személyeket képviselő szervezeteket, például a Vakok Világszövetségét (*World Blind Union*, WBU), a vakok számára rendelkezésre álló könyvtárakat, a szabványügyi testületeket, valamint a szerzőket, kiadókat és közös jogkezelő szervezeteket képviselő entitásokat. Célja, hogy világszerte növelje a hozzáférhető formátumú – például Braille-írással készült, hangos, *e-text* vagy nagybetűs – könyvek számát, és elérhetővé tegye azokat a vakok, gyengénlátók vagy a nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen, fogyatékkal élők számára.⁶

A *WIPO for Creators* a Szellemi Tulajdon Világszervezete és a *Music Right Awareness Foundation* által létrehozott nyitott, bővülő PPP-konzorcium, amelynek célja, hogy felhívja a figyelmet az alkotók szellemi tulajdon-jogaira, és bővítse az ahhoz kapcsolódó ismereteket annak érdekében, hogy az alkotók a munkájukért – földrajzi, kulturális vagy gazdasági körülményeiktől függetlenül – méltányos díjazásban, elismerésben részesüljenek.⁷ A konzorcium partnerei 2023 novemberében indítottak el egy innovatív, felhasználóbarát és szabadon felhasználható online tanulási platformot (*Creators Learn Intellectual Property – CLIP*), amelynek tartalmát tapasztalt zenészek és mentorok szerkesztik, készítik.⁸

⁵ A WIPO 2007-ben megtartott közgyűlésén a fejlődési menterenddel egyidejűleg létrehozta a Fejlődés és Szellemi Tulajdon Bizottságát (Committee on Development and Intellectual Property, CDIP), amelynek feladata, hogy az ajánlások végrehajtására megfelelő munkatervet dolgozzon ki, más WIPO-testületekkel közösen ellenőrizze és véleményezze az ajánlások végrehajtását, és hogy megtárgyaljon minden olyan, a hatáskörébe utalt kérdést, amely a szellemi tulajdon-jogokkal és a fejlődéssel összefügg. A fejlődési menetrend 2022-re vonatkozó főigazgatói jelentését, annak szerzői jogi részét lásd Director General's Report on the Implementation of the Development Agenda, CDIP/30/2, IV. Copyright and Creative Industries Sector, https://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=600492. A témáról magyar nyelven átfogóan lásd *Keserű Barna Arnold: A szellemi tulajdon a fenntartható fejlődés szolgálatában* III. A WIPO Development Agenda. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 10. (120.) évf. 6. sz., 2015. december, p. 5–18, <https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/files/kiadvizskv/szemle-2015-06/1512-keseru.pdf>.

⁶ Az Accessible Books Consortium honlapja. <https://www.accessiblebooksconsortium.org/>.

⁷ A WIPO for Creators honlapja. <https://www.wipo.int/wipoforcreators/en/>.

⁸ A CLIP honlapja: <https://goclip.org/en/>.

A nemzetközi forgalom szükségképpen adekvát jogi szabályozást igényel nemzetközi szinten. A WIPO céljainak, feladatainak megvalósítása a jogi segítségnyújtás, valamint a nemzetközi normaalkotás útján valósul meg. Jogi segítségnyújtási feladatkörében a WIPO a fejlődő és az átalakulóban lévő országok mindhárom klasszikus hatalmi ágát támogatja, így a törvényhozást, a végrehajtást és az igazságszolgáltatást is ellátja jogi segítséggel.⁹

A szerzői jogot érintő nemzetközi normaalkotásban nem példa nélküliek az ún. puha jogi megoldások, mint például a modelljogszabály¹⁰ vagy a nem kötelező erejű jogi eszköz létrehozatalára irányuló törekvések (ajánlás, tervezet),¹¹ mindazonáltal napjainkban a nemzetközi szerződések képezik a nemzetközi szerzői jog meghatározó forrását.

A nemzetközi szerződés a nemzetközi jog szerződéskötési képességgel rendelkező alanyai közötti kifejezett akaratmegegyezés, amely nemzetközi jogok és kötelezettségek létrehozására, módosítására vagy megszüntetésére irányul. Ettől a tudomány képviselői által megalkotott fogalomtól némileg eltér az 1969. évi bécsi egyezmény nemzetköziszerződés-fogalma.¹² A 2. cikk (1) bekezdés a) pontja szerint „a 'szerződés' államok között írásban kötött és a nemzetközi jog által szabályozott megállapodást jelent, tekintet nélkül arra, hogy egyetlen, kettő vagy több, egymással kapcsolatos okmányba foglalták-e azt, és függetlenül a megállapodás sajátos rendeltetésétől”.¹³

A nemzetközi szerződés lehet két fél között kötött (kétoldalú vagy bilaterális) és három vagy annál több fél között kötött (többoldalú vagy multilaterális). A felek számától függően azonban nincs hierarchia az egyes nemzetközi szerződések között.¹⁴

A nemzetközi szerződés akkor kötelez egy államot vagy más jogalanyt, ha az a szerződést magára nézve kötelezőnek ismerte el, ami különféle formákat ölthet. Lehet aláírás, jóváhagyás, elfogadás, okiratcsere, valamint megnyilvánulhat a ratifikációban. A többoldalú megállapodások vagy valamennyi fél szerződő fél kötelező elismerő lépését kívánják meg, vagy meghatározzák a hatálybalépéshez szükséges számot. A jóváhagyás és az elfogadás

⁹ Keserű Barna Arnold: A szellemi tulajdon a fenntartható fejlődés szolgálatában II. A szellemi tulajdon-jogok globális szabályozása a fejlődésért. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 10. (120.) évf. 5. sz., 2015. október, p. 9., <https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/files/kiadv/szkv/szemle-2015-05/01-keseru.pdf>.

¹⁰ Model provisions for national laws on the protection of creations of folklore. UNESCO/WIPO/WG.1/FOLK/2 + ADD, Geneva, the International Bureau of WIPO, 1979. november 19., <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000219966>.

¹¹ Draft Joint Recommendation concerning the improved access to works protected by copyright for persons with a print disability Proposal by the Delegation of the European Union, SCCR/20/12, 2022. július 22., https://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=134412.

¹² 1969. évi bécsi egyezmény. Kihirdette: 1987. évi 12. törvényerejű rendelet a szerződések jogáról szóló, Bécsben az 1969. évi május 23. napján kelt szerződés kihirdetéséről.

¹³ Szalai Anikó: Nemzetközi szerződések in Jakab András, Fekete Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Nemzetközi jog rovat, rovatszerkesztő: Sulyok Gábor), <http://ijoten.hu/szocikk/nemzetkozi-szerzodesek>.

¹⁴ Szalai: i. m. (13), [12].

rendszerint alacsonyabb (kormány szintű) hozzájárulást jelent, a ratifikáció viszont a szuverenitást kifejező és hordozó személy vagy szerv gesztusa.¹⁵ A bécsi egyezmény értelmében a szerződésjogi lépést végrehajtó állam közléseit a szerződésekkel kapcsolatosan (megerősítő okiratok letétbe helyezése, fenntartások, kifogások) a letéteményeshez kell eljuttatni.¹⁶ A szerzői és szomszédos jogi nemzetközi egyezmények esetében a WIPO főigazgatója látja el a letéteményesi feladatokat.

A 19. és a 20. század legfontosabb többoldalú nemzetközi szerzői jogi egyezménye az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény (BUE).¹⁷ A következő rész a BUE-hez a kétoldalú egyezményekeken keresztül vezető utat tekintti át.

2. 19. SZÁZAD – A NEMZETKÖZI SZERZŐI JOGI EGYÜTTMŰKÖDÉS KEZDETEI

A 19. század közepén a forradalmakat, háborúkat a nemzetközi helyzet általános stabilizálódása követte. A német egység létrejöttével egy időben lezárult az olasz egység megvalósulásának folyamata is. A kis államok eltűntek Európa térképéről, a kontinens területét – néhány apró folttól eltekintve – nagyhatalmak foglalták el: Németország, Oroszország, Nagy-Britannia, Franciaország és az Osztrák–Magyar Monarchia. Mellettük még a szintén nagyhatalmi státusra aspiráló Olaszországot, végül pedig – erősen megkérdőjelezve – a török birodalmat kell megemlíteni.¹⁸

A stabilizálódás évtizedei eredményezték a társadalmi és a kulturális élet olyan alapvető változásait, mint például a nagyvárosiasodást, az elit- és tömegkultúra szétválását, és ezzel együtt a külföldi művek jogosulatlan többszörözését és felhasználását. Az említett államok szinte mindegyike nemzeti szintű szabályozást biztosított az irodalmi és művészeti művek szerzői jogai védelmére. A nemzetközi vonatkozásra tekintettel Franciaország vezetett be 1852-ben egy rendeletet, amelyben a szerzői jogi védelmet kiterjesztette a kölcsönösség kö-

¹⁵ Nagy Boldizsár: A nemzetközi szerződések joga in Kende Tamás, Nagy Boldizsár, Sonnevend Pál, Valki László (szerk.): Nemzetközi jog, Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018, 392–396. pont.

¹⁶ Nagy: i. m. (15), 403. pont.

¹⁷ A Berni Egyezményt a WIPO adminisztrálja, Uganda 2022. január 28. napján történt csatlakozásával a jelen szócikk írása idején 181 tagállama van. A Berni Egyezmény a WIPO weboldalán: <https://www.wipo.int/treaties/en/ip/berne/>.

¹⁸ Herczegh Géza: Európa közepén és Európa peremén. Mikes International, Hága, 2003, p. 145–147, <http://mek.oszk.hu/01000/01099/01099.pdf>.

vetelménye nélkül mindazon művekre is, amelyek külföldön jelentek meg. 1886-ig ezt a példát Belgium, Németország, Norvégia, Svájc és Magyarország követte.¹⁹

2.1. Kétoldalú egyezmények

A szerzői jogi védelem fejlődéstörténetében újabb lépcsőfokot jelentettek a nemzetek közötti szerződések és egyezmények annak felismerése nyomán, hogy a védelem szükségessége az országok határait átlépi, mivel a területi szabályozások nem bizonyultak elég hatékonynak.²⁰ Az ilyen két- vagy többoldalú nemzetközi szerződések aláírói belső szabályozásukat úgy alakították, hogy az a kontraktusba foglaltaknak a lehető legteljesebb mértékben megfeleljen.²¹ Az első kétoldalú megállapodások Poroszország és más német tartományok között jöttek létre 1827 és 1829 között. Később ezeknek a megállapodásoknak a jelentősége csökkent, mivel a német birodalmi alkotmány a szellemi tulajdon védelmét a szövetség törvényhozási tárgyai közé sorolta.²² Az ún. nemzeti elbánást (lásd a 3.2.1. alfejezetet) érintő megállapodások a porosz és más német tartományok viszonylatában időnként egyenlőtlenségekhez vezettek, ami egyúttal hátrányos is lehetett egyik-másik szerződő fél számára.

Az egyenlőtlenségek minimalizálása érdekében a későbbi megállapodások már olyan közös szabályokat foglaltak magukban, amelyeket minden egyes országnak alkalmaznia kellett a másik ország szerzői műveire, így például a fordítás és az előadási jogok, a védelmi idő terén, vagy az újságcikkek többszörözése, a zenei átdolgozások készítése során; példaként az Ausztria és Szardínia között 1840. május 22-én megkötött egyezmény említhető meg.²³ Az egyezmény 27. cikke lehetőséget biztosított mindkét kormánynak, hogy a szerződésbe

¹⁹ Sam Ricketson, Jane Ginsburg: *International Copyright and Neighbouring Rights: The Berne Convention and Beyond*, Oxford University Press, Oxford, 32022, 1.24–1.26. A szerzői jogról szóló 1884. évi XVI. törvény cikk 79. §-a az alábbiakat rögzítette: „A magyar állampolgárok műveire a jelen törvény akkor is kiterjed, ha azok külföldön jelentek meg.

Külföldiek műveire ezen törvény nem alkalmazandó.

Ezen szabály alól kivétnek és a jelen törvény értelmében védelemben részesülnek:

a) külföldieknek azon művei, a melyek belföldi kiadónál jelentek meg;

b) azon külföldiek művei, kik az országban legalább két év óta állandóan laknak és itt folytonosan adót fizetnek.”

²⁰ Az Osztrák–Magyar Monarchia 1866-ban Franciaországgal (az 1879. évi III. törvény cikk rendelkezett annak meghosszabbításáról), Magyarország 1887-ben Ausztriával (1887. évi IX. törvény cikk), 1890-ben Olaszországgal (1891. évi III. törvény cikk), 1893-ban Nagy-Britanniával (1894. évi X. törvény cikk), 1899-ben Németországgal (1901. évi VI. törvény cikk, amely csak 1904. május 24-én lépett életbe), 1912-ben pedig az Amerikai Egyesült Államokkal (1912. évi LXI. törvény cikk) állapodott meg irodalmi és művészeti alkotások szerzői jogi védelmének kölcsönös elismeréséről.

²¹ Mezei Péter: *A szerzői jog története a törvényi szabályozásig* (1884: XVI. tc.). Jogelméleti Szemle, 2004. 3. sz., <http://jesz.ajk.elte.hu/mezei19.html>.

²² Részletesebben lásd Ricketson, Ginsburg: i. m. (19), 1.29.

²³ Ricketson, Ginsburg: i. m. (19), 1.29.

bevonja az itáliai tartományokat, valamint Ticino svájci kantont. Még ugyanebben az évben öt itáliai tartomány (Lucca, Modena, Parma, Róma és Toszkána) élt a lehetőséggel. Hasonló rendelkezést kínált fel az 1846-ban létrejött angol–porosz szerzői jogi megállapodás is, amelyhez 1853-ig tizenkét német tartomány csatlakozott.²⁴ E korai kétoldalú megállapodásokhoz leginkább az érintett országok geopolitikai körülményei vezettek, és az olasz egység (1861), valamint a német egység (1871) létrejötte után már jelentőségüket veszítették.²⁵

A nemzetközi helyzet általános stabilizálódásának korszakában Anglia és Franciaország kötötte meg a legtöbb kétoldalú szerzői jogi megállapodást, de számottevő volt Belgium, Itália (Olaszország) és Spanyolország bilaterális szerződésalkotási aktivitása is. Az 1886-ot megelőző időben a szerződésalkotási hajlandóság két európai államban, Oroszországban és az Osztrák–Magyar Monarchiában volt a legkisebb. Bár mindkét állam nagy népességgel és virágzó kulturális élettel rendelkezett, kevésbé voltak iparilag olyan fejlettek, mint az említett nagyobb nyugat-európai nemzetek. Oroszország mindössze két egyezményt kötött: 1861-ben Franciaországgal, 1862-ben Belgiummal. Miután Oroszország úgy vélte, hogy ezek megkötését rákényszerítették, az egyezményeket 1885-ben felmondta, újabb szerzői jogi tárgyú megállapodásokat pedig már nem kötött.²⁶

Az Osztrák–Magyar Monarchiában a jelentősebb nemzetközi szerződések hiányához vezető okok a kaotikus képet nyújtó belső struktúrában keresendők.²⁷ Ausztria–Magyarország nem játszott olyan szerepet a nemzetközi politikában, mint amilyen területe, népessége, gazdasági fejlettsége alapján megillette. A Monarchia fennállása idején a közjogi vitákat eredményező helyzet (két független állam működik-e együtt, egyes ügyeket közösen, az uralkodó személyén és közös szerveken, a közös minisztériumokon keresztül gyakorolva) a kortársak számára nehezen volt követhető.²⁸

²⁴ Az 1846-os angol–porosz megállapodásról részletesen *Friedemann Kawohl: Commentary on the Anglo-Prussian copyright convention of 1846 in Lionel Bently, Martin Kretschmer: Primary Sources on Copyright (1450–1900)*, 2008, www.copyrighthistory.org.

²⁵ *Ricketson, Ginsburg*: i. m. (19), 1.29.

²⁶ *Ricketson, Ginsburg*: i. m. (19), 1.31.

²⁷ *Ricketson, Ginsburg*: i. m. (19), 1.31.

²⁸ Az Osztrák–Magyar Monarchia nem volt részese a Berni Egyezménynek. A témáról részletesebben *Munkácsi Péter, Kiss Zoltán: Magyarország 1922-es csatlakozása a Berni Egyezményhez in Pogácsás Anett* (szerk.): *Quaerendo et Creando: Ünnepi kötet Tattay Levente 70. születésnapja alkalmából*. Szent István Társulat, Budapest, 2014, p. 285–308; *Munkácsi Péter: Osztrák–Magyar Monarchia, Ausztria, Magyarország: csatlakozás a Berni Egyezményhez? In Pogácsás Anett* (szerk.): *Szemlemléki alkotások az ember szolgálatában: Professor Dr. Tattay Levente tiszteletére szervezett emlékkonferencia tanulmánykötete*. Pázmány Press, Budapest, 2022, p. 169–181; *Péter Munkácsi: Stuck in a Waltz. The Austro-Hungarian Monarchy and Its Imperial Approach to the Berne Convention in P. Sean Morris: Intellectual property and the Law of the Nations, 1860–1920*, Brill Nijhoff, Leiden–Boston, 2022, p. 183–206.

2.2. Úton a Berni Egyezmény felé

Az 1880-as évekre vált egyértelművé, hogy a nemzeti szerzői jogi törvények nem biztosítanak kellő védelmet a szerzők számára. 1878-ban Victor Hugo elnöklete alatt megalakult az *Association Littéraire Internationale* (ALAI), amely az első világháborúig két évente adott keretet az írók, művészek és kiadók tanácskozásainak. Az 1882-es római tanácskozáson elhatározták, hogy a svájci kormány ad otthont a szövetség soron következő kongresszusának, amely egy többoldalú szerződés tervezetének elfogadásával zárult.

Az első berni diplomáciai konferencián, 1884. szeptember 8. és 19. között, Ausztria–Magyarország külön szavazati joggal vett részt. A második berni diplomáciai konferenciára egy évvel később, míg a harmadik, egyben utolsó diplomáciai konferenciára ugyanott 1886. szeptember 6. és 9. között került sor, mindkét alkalommal Ausztria–Magyarország távollétében.²⁹

Az 1886. évi Berni Egyezmény 1887. december 5-én hét európai és két tengerentúli állam ratifikációjával lépett hatályba: Belgium, Franciaország, Haiti, Nagy-Britannia, Németország, Olaszország, Spanyolország, Svájc és Tunézia erősítette meg aláírásával, hogy uniót alkotnak az irodalmi és művészeti alkotások szerzői jogának védelmére (a tizedik szerződő állam, Libéria meghatalmazottjának csak az egyezmény aláírására volt mandátuma). Az egyezmény kezdetektől fogva nyitott, létrehozói eleve megteremtették további államok csatlakozásának a lehetőségét.

2.3. Az intézményi háttér kialakulása – BIRPI

A Berni Egyezmény és a Párizsi Uniós Egyezmény – az iparjogvédelem alapvető nemzetközi egyezménye – igazgatása kezdetben két elkülönült nemzetközi irodában történt, melyek megalakulásuktól kezdődően, 1885-től, illetve 1888-tól a svájci kormány fennhatósága és felügyelete alá tartoztak. A svájci kormány 1893-ban egyesítette a két irodát Bernben, és fellet az így létrejövő intézmény személyzetének kinevezéséért. A közös irodák végül egyesítve, a Szellemi Tulajdon Védelmének Egyesített Nemzetközi Irodája (*Bureaux internationaux réunis pour la protection de la propriété intellectuelle*, BIRPI, Nemzetközi Iroda) néven váltak ismertté. Az iroda működése hasonló modellen alapult, mint a közel egy évtizeddel korábban létrehozott nemzetközi irodáké (Egyetemes Postaegyesület, Nemzetközi Távíró Egyesület).³⁰

²⁹ Munkácsi: Csatlakozás... i. m. (28).

³⁰ Gillian Davies, Sam Ricketson: The foundation of the World Intellectual Property Organization: what came before in Sam Ricketson (szerk.): Research Handbook on the World Intellectual Property Organization. The First 50 Years and Beyond, Edward Elgar, Cheltenham, 2020, p. 496, 2.

1919-ben a Nemzetek Szövetsége létrehozására megalkotott egyezségokmányban úgy rendelkeztek, hogy „minden nemzetközi hivatal, amelyet előbb kötött általános egyezmények alapján szerveztek, a felek beleegyezésével a Szövetség igazgatása alá kerül. Minden ilyféle nemzetközi hivatal és nemzetközi érdekű ügyek rendezésére hivatott bizottság, amely ezentúl keletkezik, a Szövetség igazgatása alatt fog állni”.³¹ Ez a jelentős változás a BIRPI szervezetét a nemzetközi szervezetekhez alakította hozzá. A Nemzetközi Iroda immáron komoly aktivitást fejtett ki, ami hozzásegít annak az ellentmondásnak a megértéséhez, miként vált a nemzetközi könyvkiadók által létesített unióból az első világháború alatt és után olyan nemzetközi kultúrpolitikai és szellemi tulajdon-politikai szereplővé, amely a Párizs környéki békeszerződések révén Európa újjárendeződésének részévé vált.³² Az iroda 1960-ban Genfben költözött, majd egy évtizeddel később, a BIRPI jogutódjaként megkezdte munkáját a WIPO.

3. 20. SZÁZAD – A TÖBBOLDALÚ SZERZŐI ÉS SZOMSZÉDOS JOGI EGYEZMÉNYEK LÉTREJÖTTE

A többoldalú nemzetközi szerződések nagymértékben különböznek a kétoldalú megállapodásoktól, a többoldalú megállapodásoknak ugyanis céljuk, hogy minél szélesebb körű együttműködést valósítsanak meg, minél több fél bevonásával. Emiatt állapítható meg, hogy a kétoldalú szerződésekhez képest a multilaterális megállapodások minőségi eltérést jelentenek, és e sajátosságaik okán jelentősen befolyásolják a nemzetközi szerződések jogának fejlődését.³³

Az 1969. évi bécsi egyezmény nem tesz különbséget a többoldalú szerződések között, sőt, a szerződéskötéssel kapcsolatban annyit rögzít főszabályként, hogy a nemzetközi konferenciákon legalább kétharmados többséggel kell elfogadni a leendő szerződés végleges szövegét.³⁴ A legtöbb multilaterális szerződést a nemzetközi szervezetek – mint az ENSZ és annak szakosított szervezetei – égisze alatt szövegezik, tárgyalják ki és fogadják el.

³¹ A Nemzetek Szövetségének Egyességokmánya 24. cikk (1) bekezdés. Kihirdette: az Északamerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákországgal 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről szóló 1921. évi XXXIII. törvénycikk; a módosításokat kihirdette: a Nemzetek Szövetsége Egyességokmánya 4., 6., 12., 13. és 15. Cikkeinek módosításáról szóló 1929. évi XXXVI. törvénycikk.

³² E kérdéskör részletes feldolgozását lásd *Isabella Löhr*: Die Globalisierung geistiger Eigentum. Neue Strukturen internationaler Zusammenarbeit 1886–1952, Kritische Studien der Geschichtswissenschaft, Band 195. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2010.

³³ *Takó Dalma*: Bilaterális és multilaterális szerződések in *Erdős Csaba* (szerk.): Doktori műhelytanulmányok. Universitas, Győr, 2020, p. 124.

³⁴ 1969. évi bécsi egyezmény, 9. cikk (2) bekezdés.

3.1. A többoldalú nemzetközi szerzői és szomszédos jogi egyezmények és a nemzetközi szervezetek

A Szellemi Tulajdon Világszervezetét létesítő egyezményt 1967-ben fogadták el, és 1970-ben lépett hatályba abból a célból, hogy „védje a szellemi tulajdont az egész világon, és ösztönözze, elősegítse a kreatív tevékenységeket”; Magyarországon abban az évben egy „iparjogvédelmi saláta törvényerejű rendelet” hirdette ki.³⁵ A WIPO székhelye Genf, 1974-től az ENSZ szakosított szerve, amiben nagy szerepet játszott a szervezet első – magyar származású – főigazgatója, Bogsch Árpád. Jelenleg 193 tagállama van.

Az ENSZ-hez történt csatlakozás azonban nem volt teljesen konfliktusmentes, ugyanis ezzel két szerv, a WIPO és az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*, UNESCO) egymással konkurens helyzetbe került a szellemi tulajdon-jogi kérdésekben. 1952-ben Genfben jött létre a mindmáig az UNESCO által adminisztrált Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény (ESZJE, lásd 3.3. fejezet). Bár az UNESCO mindig is bizonyította érdekltségét a szerzői jogban, a WIPO lett a szellemi tulajdon-jog rendszerének fő mozgatórugója. 1989-ben, amikor az USA csatlakozott a BUE-hez, és egy évvel később a Szovjetunió összeomlott, az Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény jelentéktelenné vált a BUE mellett, így az UNESCO elvesztette maradék befolyását is a szellemi tulajdon-joggal összefüggő kérdésekben. Ekkor a WIPO egy rövid időre, egészen a Kereskedelmi Világszervezet (*World Trade Organization*, WTO) létrejöttéig egyeduralmukodóvá vált.³⁶

A '90-es évek közepén nemcsak a szellemi tulajdon-jogok területén, de a globális kereskedelemben is rendkívüli változások történtek, amelyek szerves fejlődés eredményeként születtek meg, és nem voltak előzmény nélküliek. A nemzetközi gazdasági kapcsolatokban a legfontosabb kérdés, hogy az áruk, szolgáltatások és vagyoni értékű jogok szabadon mozoghatnak-e a világpiacon, azaz létezik-e szabad kereskedelem a nemzetközi porondon. E gondolat valójában a különféle vámok és egyéb, nem vámjellegű akadályok felszámolását és

³⁵ Az ipari tulajdon oltalmára létesült uniós egyezmények 1967. július 14-én Stockholmban felülvizsgált, illetve létrehozott szövegének kihirdetéséről szóló 1970. évi 18. törvényerejű rendelet.

³⁶ Már a BUE 1967-es stockholmi felülvizsgálati konferenciáján jelezte az UNESCO képviselője a WIPO megalakulásával felmerülő lehetséges versenyhelyzetet. A képviselő a fő problémát abban látta, hogy például az Egyetemes Szerzői Jogi Egyezménnyel kapcsolatos igazgatási feladatokat a WIPO Nemzetközi Irodája (amely a WIPO Titkárságaként működik) elvonhatja az UNESCO-tól úgy, hogy ahhoz az UNESCO tagállamai hozzá sem járulnak. Emellett kifogásolta a WIPO-egyezmény 3. cikkének megszövegezését, amely a fő célkitűzéseken keresztül a WIPO kizárólagos kompetenciáját sugallja minden szellemi tulajdonnal kapcsolatos nemzetközi kérdésben. Ehelyett szerencsésebbnek tartotta volna a többféle nézőpont és értékrendszer fenntartását, amit az UNESCO érintetlenül hagyása szolgált volna a legjobban. Álláspontja szerint ezt támasztotta alá az 1945-ben összeült diplomáciai konferencia anyaga, és maga az UNESCO alapokmányának I. cikke is, mely szerint az UNESCO fő feladata a szellemi tevékenységek teljes skálájának előmozdítása és az arra kiterjedő nemzetközi koordináció, valamint az ötletek és eszmék szabad áramlásának a biztosítása. Idézi *Keserű*: i. m. (9), p. 6–7.

a kereskedelem liberalizálását jelenti.³⁷ Ennek érdekében a Bretton Woods-i elveken létrejött Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (*General Agreement of Tariffs and Trade*, GATT, 1947) szerződő felei 1986-ban, az uruguayi Punta del Estében határozták el egy új világereskedelmi tárgyalássorozat indítását. A megbeszélések eredményesen zárultak le, az ezeket összegző (egységes csomagot képező), a WTO-t létesítő egyezményt a tárgyalásokon részt vevő 117 ország képviselői 1994. április 15-én a GATT marrákési miniszteri értekezletén írták alá.³⁸ Az „egyezménycsomag” 1C mellékletét képezi a szellemi tulajdon kereskedelemmel összefüggő kérdéseit szabályozó megállapodás (A Szellemi Tulajdonjogok Kereskedelmi Vonatkozásairól Szóló Megállapodás, *Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights*, TRIPS).

A digitális technológia térhódítása, a WTO létrejötte és a szellemi tulajdon-jogok iránti érdeklődés fokozódása egyre sokrétűbb feladatokat rótt a WIPO-ra. Sőt, a TRIPS megszületése óta a nemzetközi porondon érezhető egyfajta *forum shopping* is az államok részéről, hogy a WIPO és a WTO között választva a számukra legelőnyösebb szervezetben próbálják érvényre juttatni gazdasági érdekeiket. Mindennek következtében a WIPO komoly dilemmával került szembe, ugyanis elveszítette kizárólagos szellemi tulajdon-jogi kompetenciáját.³⁹ Bár a két kormányközi szerv között 1995 december 22. napján Genfben megállapodás született az együttműködésről,⁴⁰ az intézményi verseny tovább zajlik. A nemzetközi szerzői jogi jogalkotás egyik legnagyobb kihívását a közeli jövőben a szellemi tulajdon-jogi normák és a nemzetközi kereskedelmi rezsím közötti egyensúlyozás fogja jelenteni.

3.2. A Berni Egyezmény

Az 1886-os Berni Egyezmény létrehozói nemcsak megteremtették további államok csatlakozásának a lehetőségét, hanem már az eredeti szövegben előirányozták az egyezmény folyamatos tartalmi fejlesztését is. A BUE legutolsó szövegváltozatának 20. cikke szerint az Unióhoz tartozó országok kormányai fenntartják maguknak azt a jogot, hogy egymás között külön megállapodásokat létesíthessenek, amennyiben ezek a szerzők javára szélesebb körű jogokat nyújtanak, mint amelyeket az unió biztosít, vagy amelyek ezzel az egyezménnyel ellentétben nem álló egyéb kikötéseket tartalmaznak, a 27. cikke pedig már megfelelően rögzíti annak a lehetőségét, hogy a Berni Unió országaiban felülvizsgálati konferenciákat tartsanak. Az 1886. évi eredeti szöveget 1896-ban Párizsban kiegészítették, majd lényegében húszévenként lényeges módosításokat és kiegészítéseket eredményező módon felülvizsgál-

³⁷ Keserű: i. m. (9), p. 12.

³⁸ A Kereskedelmi Világszervezetnek 2016. július 29. napja óta 164 tagállama van. A WTO tagállamainak és megfigyelő országainak listája https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm.

³⁹ Keserű: i. m. (9), p. 19.

⁴⁰ Agreement between the World Intellectual Property Organization and the World Trade Organization, 22 December 1995, https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/wtowip_e.htm.

ták: Berlinben 1908-ban; Bernben 1914-ben kiegészítve; Rómában 1928-ban; Brüsszelben 1948-ban; továbbá Stockholmban 1967-ben. Ez utóbbi szöveg végül, benne a fejlődő országok javára előírányzott kedvezményeknek az 1971. évi párizsi diplomáciai konferencián végbevitt módosításával, „Párizsi Szerződés-ként” lépett hatályba 1974. október 10-én.

Az érdemi szabályozást az 1–21. cikk és a függelék tartalmazza, a 22–38. cikk pedig az ún. adminisztratív szabályok, amelyek kétfélek: a 22–26. cikk a Közgyűlés, a Közgyűlés Végrehajtó Bizottsága és a Nemzetközi Iroda működését, valamint a Berni Unió költségvetését szabályozza. A 27–38. cikk az unió tökéletesítését, a ratifikáció és csatlakozás, valamint az egyezmény felmondásának kérdéseit, a különböző szövegek egymáshoz való viszonyát és értelmezésük előírásait, végül az egyezmény hatályosulása követelményeit szabályozza.

Az Osztrák–Magyar Monarchia utódállamaiként létrejött Ausztria és Magyarország a békeszerződésekben megfogalmazott kötelezettségek eredményeként vált a Berni Egyezmény tagjává. Ausztriát a saint-germaini békeszerződés 239. cikke, Magyarországot a trianoni békeszerződés 222. szakasza kötelezte arra, hogy tizenkét hónapon belül lépjen be az egyezménybe, amelyhez Ausztria 1920. október 1-én, Magyarország 1922. február 14-én csatlakozott.⁴¹

Néhány évvel később Magyarország az egyezmény 1928-ban Rómában felülvizsgált szövegéhez csatlakozott.⁴² Az 1948-as brüsszeli revideált BUE-szövegváltozatot Magyarország nem ratifikálta a hágai Nemzetközi Bíróságnak való alávétési klauzula miatt. Ezt a kikötést Brüsszelben a fenntartás lehetősége nélkül irányozták elő az egyezmény értelmezésére vagy alkalmazására vonatkozó államközi viták esetére, ami a korabeli közjogi struktúrában aggályosnak minősült. A Párizsban 1971-ben felülvizsgált és jelenleg hatályos szövegváltozatot 1975-ben törvényerejű rendelet hirdette ki.⁴³

A Berni Egyezmény és az erre épülő nemzetközi szerzői jogi védelem sajátos, jelenleg is meghatározó alapelve a territorialitás (területiség). Eredete visszanyúlik Stuart Anna 1709-ben (más források szerint 1710-ben) elfogadott statútumáig (*Statute of Anne*), amely a könyvnyomtatással kapcsolatosan a kiadók közötti verseny előmozdítását célzó – egyúttal pedig a szerzők számára jogi oltalmat bevezető – szabályait csak Anglia vonatkozásában, vagyis területileg korlátozott módon tudta megállapítani. Az államok szuverenitása okán egy ország azóta is csak saját területi határain belül érvényesülő módon tud szerzői jogi oltalmat biztosítani. Amennyiben a területén túlterjeszkedő módon más ország által is elismert és biztosított oltalmat kíván megalapozni, ehhez más országokkal nemzetközi kap-

⁴¹ 1922. évi XIII. törvény Magyarország belépéséről az irodalmi és művészeti művek védelmére alakult berni nemzetközi Unióba.

⁴² 1931. évi XXIV. törvény az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló római nemzetközi egyezmény becikkelyezése tárgyában.

⁴³ Az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövegének kihirdetéséről szóló 1975. évi 4. törvényerejű rendelet.

csolatra kell lépnie, nemzetközi megállapodásokat kell kötnie.⁴⁴ Ennek hiányában egy állam sem kötelezhető arra, hogy a területén kívül nyilvánosságra hozott művek felhasználásával szemben is feltétlenül biztosítsa a belső jogában meghatározott védelmet, és minden további nélkül elismerje a külföldiek belföldiekével azonos szerzői jogi jogképességét.

Hatályos szerzői jogi törvényünk leszögezi, hogy az „olyan műre, amely először külföldön került nyilvánosságra, az e törvényben meghatározott védelem csak akkor terjed ki, ha a szerző magyar állampolgár, vagy ha a szerzőt nemzetközi egyezmény, illetőleg viszonyosság alapján a védelem megilleti”⁴⁵ Következik ebből, hogy a magyar állampolgár műve Magyarországon védett akkor is, ha szerzője külföldön él, és művét külföldön jelenteti meg.

A szerzői jog territorialitásának elvét a BUE 5. cikke oly módon fogalmazza meg, hogy az egyezményben foglalt kikötéseken kívül „a védelem terjedelme, valamint a szerző jogainak védelmére biztosított eszközök igénybevétele tekintetében kizárólag annak az országnak a törvényei irányadóak, ahol a védelmet igénylik”. A Berni Egyezmény ezen túlmenően rögzített néhány olyan minimumszabályt, amelyek hatékonyan segítik a szerzői alkotások univerzális oltalmát.⁴⁶

A belföldiekkel való egyenlő elbánás elvét a BUE 5. cikk (1) bekezdése úgy határozza meg, hogy az egyezmény „által védett műveik tekintetében a szerzők – a mű származási országa kivételével – az Unió valamennyi országában azokat a jogokat élvezik, amelyeket a vonatkozó törvények a belföldieknek most vagy a jövőben biztosítanak ...”⁴⁷

A védelem alaki feltételekhez kötésének tilalma az 5. cikk (2) bekezdésének első mondatából következik, amely szerint az egyezményben biztosított „jogok élvezete és gyakorlása nincs kötve semmiféle alakszerűséghez ...”. A BUE már az 1908. évi berlini konferencia óta tiltja a védelem bármiféle formalitásához kötését.⁴⁸

A védelem függetlenségének elve szintén a BUE 5. cikk (2) bekezdésének első mondatából következik, amely szerint a jogok „élvezete és gyakorlása ... független attól, hogy a mű a származásának országában védelem alatt áll-e”. Ez alól az elv alól, mint arra már rámutattunk, kivételt jelent, ha a mű a származási országában a védelmi idő lejártá miatt nem áll már védelemben, vagy ha ott ipari minták nem részesülnek szerzői jogi oltalomban.⁴⁹

⁴⁴ *Lábod Péter*: Nemzetközi és európai uniós szerzői jog in *Legeza Dénes* (szerk.): *Szerzői jog mindenkinek*. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2017, p. 281.

⁴⁵ A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény, 2. §.

⁴⁶ Vö. *Boytha György*: A hatályos szerzői és szomszédos jogi sokoldalú szakegyezmények in *Gyertyánfy Péter, Legeza Dénes* (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez*. Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2020, p. 29.

⁴⁷ *Boytha*: i. m. (46), p. 29.

⁴⁸ *Boytha*: i. m. (46), p. 29.

⁴⁹ *Boytha*: i. m. (46), p. 30.

A védelmi minimum elvéből következően a Berni Egyezmény részes államainak legalább az abban foglalt anyagi szabályokból következő védelmet kell kötelezően biztosítaniuk, ám lehetőségük van arra, hogy annál szélesebb körű szerzői jogi védelmet nyújtsanak.⁵⁰

A Berni Egyezmény anyagi jogi szabályai határozzák meg azokat a szerzői jogokat, amelyek a mű származási országán kívül a szerzői jogosult részére valamennyi más uniós országban biztosítani kell. Ezeket a jogokat a BUE nem egyszerűen kizárólagos felhasználói, hanem engedélyezési jogok formájában írja elő. Az egyezmény alapján védett művek szerzőit megilleti az a kizárólagos jog, hogy műveiknek a BUE különböző cikkeiben meghatározott módon történő felhasználását engedélyezzék. Ugyanakkor a Berni Egyezmény nem zárja ki a szerzői jogok átruházását, hiszen az általa nyújtott védelem a 2. cikk (6) bekezdése szerint a szerző jogutódait is megilleti, és a BUE nem korlátozza a jogutódlást halál esetére.⁵¹

A Berni Egyezményből eredeztethető a szerzői jog alóli kivételek és korlátozások határait kijelölő ún. „háromlépcsős teszt”, amely először a BUE 1967-es stockholmi felülvizsgálatainak az eredményeként került be a szellemi tulajdon-védelem nemzetközi szabályaiba. A Berni Egyezmény 9. cikk (2) bekezdése rendelkezett úgy, hogy a Berni Unió országainak a törvényei csak annyiban engedhetik meg az irodalmi és művészeti művek többszörözését, másolását, amennyiben az ilyen engedély különleges esetre vonatkozik, nem sérelmes a mű rendes felhasználására és indokolatlanul nem károsítja a szerző jogos érdekeit. További fejleményt a TRIPS-megállapodás 13. cikke jelentett, amely kiterjesztette a „háromlépcsős teszt” alkalmazását a szerzői jogi jogosultak összes vagyoni jogára. A TRIPS-megállapodásnak ez a rendelkezése ugyanazt a három feltételt tartalmazza, mint a Berni Egyezmény idézett szabálya. A két szöveg közti eltérés nem jelent érdemi különbséget. Azaz, hogy nem a felhasználás engedélyezésének, hanem a kizárólagos jogokra vonatkozó korlátozások és kivételek alkalmazásának a feltételeire utal a megállapodás 13. cikke, valójában világosabbá vált a szöveg.⁵² A nemzetközi szerzői és szomszédos jogi tárgyú normalkötés egyik jelentős fejleménye, hogy a „háromlépcsős teszt” eljutott a BUE szabályozásától egy általánosan alkalmazandó formuláig, amely megtalálható a WIPO 1996-os szerzői jogi szerződésében (WCT) (10. cikk és a vonatkozó közös nyilatkozat – lásd 3.6. alfejezet). Ezt az elvet a szomszédos jogi egyezmények is szabályozzák. Példaként említhető a WIPO 1996-os, előadásokról és hangfelvételekről szóló szerződése (16. cikk és a közös nyilatkozat – lásd 3.6. alfejezet), az audiovizuális előadások védelméről szóló Pekingi Szerződés (13. cikk – lásd 4.2. alfejezet), a vakok, látáskárosultak és nyomtatott szöveget egyéb okból hasz-

⁵⁰ Boytha: i. m. (46), p. 30.

⁵¹ Boytha: i. m. (46), p. 30.

⁵² A háromlépcsős tesztről bővebben a hazai irodalomban lásd Gyenge Anikó: A szerzői jogok korlátozásának általános szabályai: a háromlépcsős teszt értelmezése. Jogtudományi Közlöny, 2006. 5. sz., p. 171–185. A teszt előtörténetét magyar nyelven részletesen bemutatja a Szerzői Jogi Szakértő Testület SZJSZT-17/2006 számú szakvéleménye, https://www.sztjh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2006_017_rec.pdf.

nálni képtelen személyek megjelent művekhez való hozzáféréseinek megkönnyítéséről szóló Marrákési Szerződés (13. cikk – lásd 4.3. alfejezet).⁵³

3.3. Az Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény (1952/1971)

A második világháborút követően nyilvánvalóvá vált, hogy a gyarmatok és gyámsági területek felszámolásával rohamosan növekedni fog a Föld önálló országainak száma, az újonnan keletkező államok pedig nem lesznek abban a helyzetben, hogy a Berni Egyezmény felülvizsgálatai során egyre magasabbra emelt követelményeknek eleget tegyenek. A szerzői jogi védelem kiteljesedését ugyanakkor az is gátolta, hogy az Amerikai Egyesült Államok sajátos jogfejlődése még korántsem volt a BUE döntően európai kontinentális elveken alapuló rendszerével összhangba hozható. Az Egyesült Államok ezért attól eltérő elveken alapuló és alacsonyabb védelmi szintet megkívánó új egyezmény létrehozását kezdeményezte, hogy annak mind saját maga, mind a fejlődő országok, köztük az annak idején még a Berni Uniótól távol maradt számos latin-amerikai ország is részesévé válhasson. A kezdeményezés a nemzetközi szerzői jogi védelem globalizálódását kívánta előmozdítani. Az 1952-ben létrejött Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény 1955-ben lépett hatályba 12 állam, köztük az Egyesült Államok viszonylatában. A Berni Unió tagsága akkoriban a negyvenet közelítette; az ENSZ pedig 1955 végén 76 tagállamot számlált (a szócikk lezárásakor az ENSZ nyilván tartása szerint 193 tagállama van, a Vatikán és Palesztina megfigyelői státuszban vannak).⁵⁴

Az egyetemes egyezményt 1971-ben Párizsban, a BUE-val egyidejűleg felülvizsgálták.⁵⁵ Magyarország 1971-ben lett részese az eredeti szövegnek,⁵⁶ majd 1974. július 10-i hatállyal a felülvizsgált egyezménynek is.⁵⁷ Az ESZJE részes államainak száma összesen – a csak a korábbi egyezményhez tartozó országokat is figyelembe véve – mindössze százra emelkedett, az ESZJE tehát a várakozásokkal ellentétben korántsem vált egyetemessé.

Az ESZJE nem létesített a Berni Egyezményhez hasonló uniót. A különböző szövegekhez tartozásból fakadóan szükségessé vált integráló szabályozást a IX. cikk (3) és (4) bekezdése tartalmazza. Az újabb – 1971-es – egyezmény hatálybalépését követően már nem lehet kizárólag az 1952. évi egyezményhez csatlakozni. Ha ez utóbbi egyezményhez nem tartozó ország csatlakozik az újabb egyezményhez, automatikusan csatlakozik a korábbihoz is. Az 1971. évi egyezményhez és a csak a korábbihoz csatlakozott országok kapcsolataiban az ESZJE az eredeti szöveg alapján marad irányadó.

⁵³ Ricketson, Ginsburg: i. m. (19), 13.125.

⁵⁴ A jelen alfejezet Boytha György munkáján alapul, amely a szerzői jogi nagykommentárban jelent meg, és amely az egyezmény mai napig legjobb magyar nyelvű összefoglalása; lásd Boytha: i. m. (46), p. 40–41.

⁵⁵ Az egyezmény felülvizsgálat utáni szövege: <https://en.unesco.org/about-us/legal-affairs/universal-copyright-convention-revised-24-july-1971-appendix-declaration>.

⁵⁶ Az 1952. évi szeptember 6. napján Genfben aláírt Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény kihirdetéséről szóló 1971. évi 4. törvényerejű rendelet.

⁵⁷ Az Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény Párizsban, 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövegének kihirdetéséről szóló 1975. évi 3. törvényerejű rendelet.

Az ESZJE Berni Unióhoz való viszonyát a XVII. cikk és az arra vonatkozó, az ESZJE elválaszthatatlan részét képező nyilatkozat szabályozza. A Berni Unió feltétlen elsőbbséget élvez. Az ESZJE nem alkalmazható a BUE-hoz tartozó országok viszonylatában azon művek védelme tekintetében, amelyeknek a Berni Egyezmény szerinti származási országa a Berni Unió egyik országa. Az ESZJE továbbá olyan művekre nézve sem alkalmazható, amelyeknek olyan ország a Berni Egyezmény értelmében vett származási országa, amely 1951. január 1. után lépett ki a Berni Unióból. Az ESZJE 1971. évi egyezménye a fejlődő országok javára ugyan hatályon kívül helyezte ezt a Berni Uniót védő megszorítást, az ebből adódó lehetőséggel azonban egyetlen fejlődő ország sem élt. Az ESZJE jelentősége az Egyesült Államok (1989), Kína (1992), az Orosz Föderáció (1995) és a legtöbb fejlődőnek minősített ország Berni Unióhoz csatlakozását követően elenyészett. Ma már csak Laosz viszonylatában hatályosul.

Az ESZJE, elsősorban az Amerikai Egyesült Államok jogára tekintettel, nem csupán a szerzők és jogutódai, hanem más eredeti *copyright-tulajdonosok* számára is előírnyozta az irodalmi, művészeti és tudományos műveken fennálló jogok védelmét (I. cikk). A mű származási országának meghatározásához szükséges „megjelenés” fogalma alatt a BUE szabályától eltérően csak olyan forgalmazásra szánt többszörözés értendő, amely lehetővé teszi a mű vizuális megismerését (VI. cikk); hangfelvételen történő kiadás, számítógépi programok csak géppel olvasható példányainak terjesztése így nem minősül megjelenésnek. A védelem előfeltételeként az ESZJE megengedi, hogy a szerződő államok megköveteljék az ismert *copyrightjelzés* (karikába foglalt © jel, a szerzői jog mindenkorai tulajdonosának megnevezése, mindíg az első kiadás éve) valamennyi kiadott műpéldányon való feltüntetését [III. cikk (1) bekezdés]. A védett jogok körét az ESZJE nem részletezi, az 1971. évi egyezmény csupán kiemeli, hogy az magában foglalja a bármely eszközzel történő többszörözés, a nyilvános előadás és a műsorsugárzás engedélyezésének alapvetőnek minősített (*basic, fondamentaux*) kizárólagos jogait [IVbis cikk (1) bekezdés]. A műre irányuló személyiségi jogok védelmét nem írja elő. A védelmi idő minimuma csak 25 év, ami egyaránt számítható akár a szerző halálától, akár a mű első kiadásától, akár az azt megelőző regisztrálásától [IV. cikk (2) bekezdés]. A jogok korlátozását nem köti meghatározott feltételekhez, csupán azt írja elő, hogy azok nem ütközhetnek az ESZJE szellemébe és előírásaiba [IVbis cikk (2) bekezdés].

3.4. Az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók és a műsorsugárzó szervezetek védelméről szóló, 1961. október 26-án aláírt Római Egyezmény

A szerzői joggal szomszédos jogok nemzetközi védelmének kérdése első alkalommal a Berni Egyezmény felülvizsgálatáról szóló 1928-as római konferencián merült fel a nemzetközi diplomácia szintjén. Jóval a következő felülvizsgálati konferencia megrendezése előtt, 1939-ben készült el az első tervezet (az úgynevezett samedani tervezet), amely a BUE mellékletét

képezte volna, és nemcsak az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók és a műsorsugárzó szervezetek jogait, hanem a követőjogot (*droit de suite*) is érintette.

1949-ben három nemzetközi szervezet, a BIRPI, az UNESCO és a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) kezdeményezése és irányítása mellett kezdődött el a szomszédos jogokat érintő önálló egyezmény tervezetének kidolgozása. Az 1951-es római, az 1956-os genfi és az 1957-es monacói szövegváltozatot az 1960-as hágai konferencián kompromisszumok árán egységes változatba szerkesztették össze, amely aztán alapját képezte az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók és a műsorsugárzó szervezetek védelméről szóló 1961-es Római Egyezménynek.⁵⁸ Az egyezménynek a jelen szócikk írása idején 97 tagállama van; utoljára Türkmenisztán csatlakozott az egyezményhez, irányában 2020. november 30. óta hatályos.⁵⁹ Magyarország a 4/1994. (II. 11.) OGY. határozat alapján fenntartás nélkül csatlakozott az egyezményhez, amelyet az *előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók és a műsorsugárzó szervezetek védelméről szóló, 1961-ben, Rómában létrejött nemzetközi egyezmény kihirdetéséről szóló 1998. évi XLIV. törvény* hirdetett ki. A Római Egyezmény kapcsán az Európai Unió Bírósága (EUB) mutatott rá, hogy egyrészt az Európai Unió nem részes fél ebben az egyezményben, másrészt pedig nem tekinthető olyanak, mint amely helyettesíti a tagállamokat az egyezmény alkalmazási területén, már csak azért sem, mert azok nem is mind részesei az említett egyezménynek.⁶⁰

A Római Egyezmény szabályainak tárgyi hatálya már preambulumból is kitűnően az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók és a műsorsugárzó szervezetek védelmére korlátozódik. A védelem körét részletesebben határozza meg a belföldiekkel egyenlő elbánást kiváltó tényállástípusokat felsoroló 2. cikk.

A Római Egyezmény személyi hatályát a 4–6. cikk határozza meg, részletezve, hogy a 2. cikkben meghatározott egyenlő elbánást milyen feltételek esetén kell biztosítani.

Az egyezményben nevesített jogok körét illetően az előadóművészek (az egyezmény meghatározása szerint: színészek, énekesek, zenészek, táncosok és más olyan személyek, akik irodalmi vagy művészeti műveket megjelenítenek, énekelnek, elmondanak, szavalnak, eljátszanak vagy bármely más módon előadnak) az egyezmény alapján megakadályozhat-

⁵⁸ Munkácsi Péter: Néhány gondolat a rádió- és televíziós szervezetek szomszédos jogi védelmét érintő nemzetközi szerződésrészletről. Médiakutató 2004. nyár, http://www.mediakutato.hu/cikk/2004_02_nyar/09_nehany_gondolat/02.html. Lásd még Békés Gergely: Előadóművészi teljesítmény in *Jakab András, Könczöl Miklós, Menyhárd Attila, Sulyok Gábor* (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Szerzői jog és iparjogvédelem rovat, rovatszerkesztő: *Grad-Gyenge Anikó, Pogácsás Anett*): <http://ijoten.hu/szocikk/eloadomuveszi-teljesitmeny> (2021), [16]–[18].

⁵⁹ A Római Egyezmény részes tagállamainak aktuális listája a WIPO weboldalán, https://wipolex.wipo.int/en/treaties/ShowResults?search_what=C&treaty_id=17.

⁶⁰ SCF-ítélet, C-135/10, C:2012:140, 41–42. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=CELEX:62010CJ0135>. Itt szükséges utalni arra, hogy az Amerikai Egyesült Államok távolmaradt az egyezménytől, aminek egyik következménye a negyedszázada tartó nemzetközi jogalkotási folyamat a műsorsugárzó szervezetek aktualizált nemzetközi védelme érdekében (lásd erről részletesebben a 6. fejezet alatt).

nak néhány olyan cselekményt, amelyhez nem adták a hozzájárulásukat, mint például a sugárzás és a közönséghez közvetítés, vagy rögzítetlen előadásaik hozzájárulásuk nélküli rögzítése.

A hangfelvétel-előállítók joga, hogy hangfelvételeik közvetlen vagy közvetett többszörözését engedélyezzék vagy megtiltsák. Hangfelvétel-előállító alatt az a természetes vagy jogi személy értendő, aki elsőként rögzíti valamely előadás hangjait vagy más hangokat.

A műsorsugárzó szervezetek engedélyezhetnek vagy megtilthatnak néhány cselekményt, mint például sugárzott műsoraik tovább sugárzását, rögzítését, az engedélyük nélkül készített rögzítések többszörözését; belépődíj megfizetése ellenében nyitva álló helyen a televíziós sugárzott műsoraiknak a nyilvánossághoz való közvetítését.

Az egyezmény értelmében biztosítandó védelem időtartama legalább húsz év, annak az évnek a végétől számítva, amelyben

- a) a rögzítés készült – a hangfelvételek és az azokon rögzített előadások tekintetében;
- b) az előadást tartották – hangfelvételen nem rögzített előadások tekintetében;
- c) a műsorsugárzás történt – a sugárzott műsorok tekintetében.

A Római Egyezmény rendelkezik egy kormányközi bizottság létesítéséről, amelynek feladata a dokumentum felülvizsgálatának előkészítése.⁶¹ Bár már tíz évvel az egyezmény hatálybalépését követően, 1974-ben modellrendeleteket alkottak a szomszédos jogok aktualizálása érdekében, és 1979-től albizottság figyeli az egyezmény gyakorlati érvényesülését, a felülvizsgálatra még nem került sor. A revízió szükségességére konkludált az a bizottság 1999-ben tartott 17. rendes ülésére készített összehasonlító tanulmány (*Walter Report*), amely a Római Egyezmény, a Szellemi Tulajdon Világszervezetének előadásokról és hangfelvételekről szóló szerződése (WPPT) és a TRIPS-megállapodás viszonyrendszerével foglalkozott.⁶²

3.5. Egyéb szomszédos jogi egyezmények – a genfi Hangfelvétel Egyezmény

Amíg a szomszédos jogi védelemben érdekelt államok azon fáradoztak, hogy a Római Egyezmény előírásaival összhangba hozzák nemzeti törvényeiket, rohamosan terjedt a

⁶¹ Az egyezmény 32. cikke értelmében kormányközi bizottság létesül a következő feladatokra: „a) az Egyezmény alkalmazásával és működésével kapcsolatos kérdések tanulmányozása; valamint b) javaslatok gyűjtése és dokumentáció előkészítése az Egyezmény esetleges felülvizsgálatához.” „2. A Bizottság a szerződő államok képviselőiből áll, akiket méltányos földrajzi megoszlás figyelembevételével választanak. A tagok száma hat, ha a szerződő államok száma nem haladja meg a tizenkettőt; kilenc, ha a szerződő államok száma tizenháromtól tizennyolcig terjed; és tizenkettő, ha a szerződő államok száma meghaladja a tizennyolcat.” A kormányközi bizottság eljárási szabályzata főszabályként rögzíti, hogy a bizottságot minden páratlan évben kell összehívni.

⁶² The Relationship of, and Comparison Between, the Rome Convention, the WIPO Performances and Phonograms Treaty (WPPT) and the Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS Agreement); the Evolution and Possible Improvement of the Protection of the Neighboring Rights Recognized by the Rome Convention, ILO/UNESCO/WIPO/ICR.17/6, 1999. május 31.

hangfelvételek jogosulatlan másolása. Ez a hangfelvételgyártásban érdekelt államokat arra ösztönözte, hogy a nemzeti törvények adott megoldásaihoz igazodó, haladéktalanul alkalmazható egyezményt hozzanak létre a nemzetközi hanglezárlás megfékezésére. A genfi Hangfelvétel Egyezmény (HFE) az elfogadását követő alig másfél év után, 1973. április 18-án már hatályba is lépett. A jelen szócikk írása idején – Szaúd-Arábia 2023. július 4. napjától hatályos csatlakozásával – az egyezménynek 81 tagállama van.⁶³ Magyarország 1975. május 28-i hatállyal csatlakozott hozzá.⁶⁴ A HFE részesei többek között az Amerikai Egyesült Államok, Kína és az Orosz Föderáció is, amelyek a Római Egyezménytől távol maradtak. A HFE nem létesített uniót, igazgatása a WIPO feladata.

A HFE és a Római Egyezmény között a lényegi különbségek a következők.

- Az előbbi kizárólag egy szomszédos jogi jogosulti kör, a hangfelvétel-előállítók védelmére irányul, nem kívánva meg előadóművészek és műsorsugárzók jogvédelmének egyidejű megalapozását. Preambuluma szerint azonban abból indul ki, hogy a hangfelvételek előállítóinak védelme majd az érintett előadóművészek és szerzők érdekeit is szolgálja; 7. cikkében pedig előírja, hogy szabályait nem lehet a szerzők és a szomszédos jogi jogosultak részére a nemzeti törvényekben vagy nemzetközi egyezmények alapján nyújtott védelmet csorbító módon értelmezni, és kifejezetten a szerződő államaira bízta, hogy a hangfelvételen rögzített előadás művészeinek nyújtanak-e védelmet és mennyiben.
- A HFE „nyílt” egyezmény, részese lehet az ENSZ rendszerébe tartozó bármely állam, függetlenül attól, hogy részese-e valamelyik sokoldalú nemzetközi szerzői jogi egyezménynek vagy a Római Egyezménynek [9. cikk (1) bekezdés].
- Nem a belföldiekkel való egyenlő bánásmód elvének az alkalmazását írja elő, hanem meghatározza azokat a jogsértő cselekményeket, amelyekkel szemben hatékony védelem nyújtását kívánja meg (2. cikk).
- Nem ír elő meghatározott alanyi jogokat, hanem bizonyos megkötéssel a szerződő államokra bízta a védelemhez szükséges jogi eszközök megválasztását (3. cikk).⁶⁵

A Római Egyezmény szabályaitól eltérő főbb érdemi rendelkezések közül elsősorban meg kell említeni, hogy tárgyi hatályát tekintve a HFE nem csupán a hangfelvétel többszörözésével szemben, hanem jogtalanul készített másolatai terjesztésével és terjesztést célzó importjával szemben is véd (2. cikk). Ugyanakkor nem vonatkozik a hangfelvétel másodlagos felhasználásának, előadásának, sugárzásának vagy más nyilvánosságához közvetítésének eseteire; így nem kívánja meg a hangfelvétel másodlagos felhasználásáért fizetendő díjazás

⁶³ A Hangfelvétel Egyezmény részes tagállamainak aktuális listája a WIPO weboldalán, https://www.wipo.int/wipolex/en/treaties/ShowResults?search_what=C&treaty_id=18.

⁶⁴ A hangfelvételek előállítóinak védelmére, hangfelvételeik engedély nélküli sokszorosítása ellen Genfben, az 1971. év október hó 29. napján létrejött Egyezmény kihirdetéséről szóló 1975. évi 18. törvényerejű rendelet.

⁶⁵ *Boythá*: i. m. (46), p. 46.

biztosítását sem. Személyi hatályának meghatározásakor a HFE kizárólag a valamely szerződő államhoz kapcsoló honosság ismervét kívánja meg (2. cikk). Az egyes szerződő államok által az egyezmény alkalmazása végett meghatározott eszközök között szerepelnie kell a következő négy közül legalább egynek: az angol-amerikai *copyright* értelmében vett szerzői jognak, más különleges (*spécifique, specific*) jognak, a tisztességtelen verseny elleni törvényen alapuló védelemnek vagy büntetőszankcióknak (3. cikk). A védelem korlátai között a HFE kifejezetten módot ad kényszerengedélyezés bevezetésére a következő feltételekkel: *a*) a sokszorosítás kizárólag az oktatás vagy a tudományos kutatás célját szolgáló felhasználásra történhet, *b*) a kényszerengedély az azt megadó hatóság államának területére korlátozódik, *c*) a kényszerengedély alapján végzett sokszorosítás méltányos díjazás ellenében történik (6. cikk). Fenntartásoknak nincs helye (10. cikk). Az olyan állam azonban, amely az egyezmény elfogadását megelőzően csak az első rögzítés helye alapján védett hangfelvétel-előállítókat, nyilatkozatban közölheti, hogy továbbra is csak ezt az ismervet fogja alkalmazni [7. cikk (4) bekezdés]; Kína és Olaszország tett ilyen nyilatkozatot.⁶⁶

3.6. A WIPO szerzői jogi szerződése, valamint előadásokról és hangfelvételekről szóló szerződése

A WIPO tagjai 1991-ben határozták el egy szakértői bizottság létrehozását és ennek keretében új szerzői és szomszédos jogi tárgyú szerződések előkészítését.

Az új szerzői és szomszédos jogi tárgyú szerződések előkészítésére irányuló tárgyalások eredményesen zárultak le, az ezek eredményeként megszületett két nemzetközi szerződést, a WCT-t és a WPPT-t a tárgyalásokon részt vevő több mint 120 ország képviselői az 1996. december 20-án Genfben megtartott diplomáciai konferencián írták alá.

A WCT az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló Berni Egyezmény húszévenkénti, szinte rendszeres felülvizsgálata legutóbbi állomásának is tekinthető. Noha a műszaki fejlődés hatására a BUE revíziója a '90-es években újra elodázhatatlanná vált, tagállamai körének az utolsó időszakban bekövetkezett jelentős mértékű bővülése, a tagországok erősen differenciált gazdasági helyzete és ebből fakadó eltérő gazdasági érdekei már nem tették volna lehetővé az egyezményben előírt egyhangú szavazással történő módosítást.

A szomszédos jogok területén a Római Egyezmény a legfontosabb nemzetközi egyezmény, amely azonban a '90-es években már szintén nem felelt meg a technikai kihívásoknak, és emiatt nem is biztosított egyes lényeges jogosultságokat az előadóművészek és a hangfelvétel-előállítók számára. Többek közt ezt a hiányosságot is pótolta a WPPT.

A WIPO szerzői jogi szerződésének 116 tagállama van; legutóbb a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság csatlakozott hozzá, irányában 2024. április 30. napjától hatályos. A szer-

⁶⁶ Boytha: i. m. (46), p. 47.

ződés a Berni Egyezmény 1971-es párizsi szövegváltozatához illeszkedő külön megállapodásnak minősül, kizárólag a Berni Egyezménnyel áll kapcsolatban: a WCT szerződő felei vállalják, hogy betartják a BUE érdemi szabályait.

A WCT újszerű, a BUE szabályain túllépő rendelkezéseire a „Bern plusz” megnevezéssel szoktak utalni az irodalomban. Ez a megkülönböztetés a GATT uruguayi fordulójának tárgyalásai során a TRIPS-megállapodásba foglalt új szabályokra vonatkozóan terjedt el.

A 2. cikk megerősíti azt, a BUE meghatározásából következő szabályt, hogy „a védelem kifejezésekre, és nem ötletekre, eljárásokra, működési módszerekre vagy matematikai koncepciókra terjed ki”. Ebből a szabályból implicite következik a BUE 2. cikk (1) bekezdésének megerősítése abból a szempontból is, hogy valamely mű védelme nem kifejezésének változtatható módjától vagy formájától (nyomtatásától, előadásától, fordításától, kódolásától, digitális hozzáférhetővé tételétől stb.) függ, hanem a mű különbözőképpen közvetíthető eredeti kifejezésének megnyilvánulásától.

A WCT egyértelműen tisztázza, hogy számítógépi programokat a BUE alá eső szerzői jog tárgyaként, írásműként kell védeni (4. cikk). Az e cikkhez elfogadott ún. „közös nyilatkozat” hozzáfűzi, hogy ennek a védelemnek a terjedelme megfelel a TRIPS-megállapodás hasonló előírásának is.⁶⁷

Az 5. cikk az adatbázisokra is kiterjedően fejleszti tovább a BUE gyűjteményes műre vonatkozó meghatározását, és a TRIPS-megállapodás előírásaira [10. cikk (2) bekezdés] építve védeni rendeli adatok vagy más alkotóelemek bármilyen formájú olyan összeállítását, amely tartalmának válogatása vagy elrendezése folytán szellemi alkotást jelent. Ez a védelem nem terjed ki magukra az adatokra vagy az anyagra, és nem érint semmilyen, a válogatásba felvett adaton vagy anyagon fennálló szerzői jogot.

A Berni Egyezményhez képest bővült a nevesített jogok köre, mint a terjesztés, a bérbeadás és a 8. cikkben újraszabályozott nyilvánosságához közvetítés joga, a szerződés továbbá a műszaki megoldásokkal kapcsolatosan is új kötelezettségeket vezet be. A 8. cikk lényeges újítása a nyilvánosságához közvetítés nemzetközi szerzői jog szintjén megfogalmazott absztrakciójában ragadható meg. Az új kizárólagos jog nemcsak a művek nyilvánosságához – vezeték útján vagy bármely más eszközzel vagy módon történő – közvetítését foglalja magában, hanem a műveknek a nyilvánosság számára oly módon történő hozzáférhetővé tételét is, hogy a közönség tagjai az említett művekhez való hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhassák meg. A „nyilvánosságához közvetítés” fogalom meghatározására nem került sor, tekintettel a technológiásemleges szabály megalkotásának szándékára. A 8. cikkhez tartozó közös nyilatkozat első mondata is csak annyiban igazít el, hogy a nyilvánossághoz

⁶⁷ Boytha: i. m. (46), p. 50.

közvetítéshez szükséges anyagi eszközök rendelkezésre állása önmagában nem jelent – a WCT vagy a Berni Egyezmény értelmében – nyilvánossághoz közvetítést.⁶⁸

A Tunéziai Köztársaság 2023. június 16. napjától hatályos csatlakozásával a jelen szócikk írása idején 112 tagállamot magában foglaló WPPT első cikke szerint nem csorbítja azokat a jogokat és kötelezettségeket, amelyek a szerződő felek között a Római Egyezmény alapján fennállnak, és nem sért más egyezmény hatálya alá eső jogokat. A WCT-től eltérően azonban a WPPT sem a Római Egyezmény, sem más szomszédos jogi egyezmény rendelkezéseit nem építi globálisan saját anyagi szabályozása keretébe.

Az 1. cikk (2) bekezdése kiemeli, hogy a szerződés nem sértheti a szerzői műveken biztosított védelmet. A bekezdéshez fűzött közös nyilatkozat hangsúlyozza, hogy a művet előadó művész vagy az azt rögzítő hangfelvétel-előállító hozzájárulása nem pótolja a szerző hozzájárulását, és viszont.

Az előadóművészek nemzetközi jogvédelme terén a WPPT talán legjelentősebb áttörésének a kizárólagos engedélyezési jogok garantálása számít. A hangfelvételen rögzített előadások tekintetében az előadóművészek kizárólagos joga, hogy engedélyezzék azok

- bármilyen módon vagy formában történő közvetlen vagy közvetett többszörözését,
- eredeti rögzítésének és a rögzítés többszörözött példányainak a nyilvánosság számára adásvétel vagy a tulajdonjog egyéb átruházása útján való hozzáférhetővé tételét,
- vezeték útján vagy vezeték nélkül a nyilvánosság számára oly módon történő hozzáférhetővé tételét, hogy a nyilvánosság tagjai az azokhoz való hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhassák meg.

Az előadóművészek kizárólagos joga, hogy az általuk megvalósított vagy az engedélyük alapján történt terjesztést követően is engedélyezzék a hangfelvételeken rögzített előadások eredeti példányának és a rögzítés másolatainak a nyilvánosság számára történő kereskedelmi bérbeadását.

Rögzítetlen előadások tekintetében az előadóművészek kizárólagos joga, hogy engedélyezzék azok rögzítését, valamint sugárzását és nyilvánossághoz közvetítését, kivéve, ha az előadás már sugárzott előadás. Szintén újdonság, hogy az előadóművészt vagyoni jogaitól

⁶⁸ Az EUB nyilvánosságához történő közvetítést érintő, gazdag, állandó ítélkezési gyakorlata zsinórmértékben ad a fogalomértelmezésre. Eszerint a fogalmat „olyan tágan kell értelmezni, hogy lefedjen minden olyan nyilvánosságához való közvetítést, amely nyilvánosság nincs jelen a közvetítés kiindulópontjául szolgáló helyszínen, és így módon valamely műnek bármilyen ilyen jellegű vezetékes vagy vezeték nélküli közvetítését, illetve továbbközvetítését, ideértve a sugárzást is.” A bíróság több alkalommal kimondta, hogy a „nyilvánosságához közvetítés” fogalom „két együttes elemet ötvöz, nevezetesen valamely mű közvetítésének cselekményét és annak nyilvánosságához közvetítését, és e fogalom egyedi értékelést igényel”. Az elv megfogalmazását a legfrissebb joggyakorlat alapján lásd *Blue Air Aviation-ítélet*, C-775/21 és C-826/21 egyesített ügyek, C:2023:307, 46–47. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=CELEX:62021CJ0775>. Az EUB nyilvánosságához történő közvetítést érintő, gazdag, állandó ítélkezési gyakorlatáról magyar nyelven lásd: *Faludi Gábor: A nyilvánosságához közvetítési jog uniós bírói gyakorlata – megoldások és ellentmondások. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 19. (129.) évf. 1. sz., 2024. február, p. 7., és annak 5. számú lábjegyzetét.

függetlenül személyhez fűződő jogok is megilletik hangokkal kifejezett élő előadásai, illetve hangfelvételeken rögzített előadásai tekintetében.

A hangfelvétel-előállítókat az előadóművészeknél megismert vagyoni jogi jogosultságok illetik meg. A védelmi idő mindkét jogosult csoport esetében 50 év.

A 2. cikkben foglalt meghatározások a korábbi szomszédos jogi egyezményekhez képest kiterjesztenek alapvető fogalmakat. A védelemre jogosító előadóművészi teljesítmény fogalma nem csupán szerzői művek, hanem a folklór kifejezéseinek előadását is kötelezően felöleli.

A hangfelvétel nem csupán tényleges, hanem másképpen megjelenített, „képviselt” hangok (*representation of sounds*) rögzítését is jelenti. Utóbbi alatt számítógéppel képzett vagy átalakított hangok digitális kódjának utóbb hangfelvétel formájában való rögzítését kell érteni. Ennek megfelelően módosult a hangok rögzítésének fogalma is, amely kiterjed a kódolt formában („képviselten”) létrehozott hangok dologi megtestesítésére is, amelyről a hangok további eszközzel érzékelhetővé tehetők.⁶⁹

A hangfelvétel előállítójának meghatározása a szerződés értelmében nemcsak bővül a Római Egyezmény által adott definícióhoz képest, hanem attól eltér: előállítónak az minősül, aki a hangok első rögzítését kezdeményezi, és felel azért. Nem szükséges, hogy a rögzítés maga valósítsa meg, sem pedig, hogy azt anyagilag maga fedezze. A rögzített előadás vagy hangfelvétel dologi másolatok útján történő megjelentetése fogalmát a szerződés úgy határozza meg, hogy a BUE definícióját [3. cikk (3) bekezdés] rendeli megfelelően alkalmazni.

Bővült a műsorsugárzás meghatározása: egyrészt kifejezetten felöleli a műholdas átvitelt, másrészt a kódolt jelek sugárzását is, ha a sugárzó szervezet gondoskodik dekóderek nyilvános hozzáférhetőségéről.

A WPPT további jelentős fejleményeként, a szomszédos jogi multilaterális szerződések történetében elsőként, személyhez fűződő jogot rögzít az előadóművészek számára. Az 5. cikk kötelezi a tagállamokat, hogy előadásaival összefüggésben biztosítsák az előadóművész nevének feltüntetését, valamint a jogot, hogy tiltakozhasson előadásának olyan torzítása, megcsonkítása vagy egyéb megváltoztatása ellen, amely hírnevére sérelmes lehet.⁷⁰

A rögzített előadások hozzáférhetővé tételéről szóló 10. cikk azzal a céllal került a szerződésbe, hogy mindössze két évvel a TRIPS-megállapodás elfogadása után gyors válaszként nemzetközi szinten először szabályozza az akkoriban új felhasználási módot, a hozzáférhetővé tétel jogát. A hozzáférhetővé tétel jogának nemzetközi szabályozása a digitális közvetítések megjelenése miatt előremutató megoldásnak tekinthető. A 10. cikkben szabályozott jog elkülönül a WPPT 7–9. cikkében szabályozottaktól (többszörözés, terjesz-

⁶⁹ A hangfelvétel fogalmának európai uniós jogi értelmezését a nemzetközi jog (WPPT) fényében lásd Atresmedia Corporación de Medios de Comunicación-ítélet, C-147/19, C:2020:935, 33–47. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=CELEX:62019CJ0147>.

⁷⁰ *Békés*: (58) [33].

tés, bérbeadás joga), valamint a sugárzást és nyilvánossághoz közvetítés iránti díjigényt szabályozó 15. cikktől. A 8., 9., 12. és 13. cikkéhez fűzött közös nyilatkozat jól érzékelteti a különbségtételt, amely szerint a terjesztési és többszörözési joggal kapcsolatban az e cikkekben alkalmazott „többszörözött példányok” és „eredeti és többszörözött példányok” kifejezés kizárólag azokra a többszörözött példányokra vonatkozik, amelyek tárgyi formában forgalomba hozhatók. Ezzel szemben az előadás 10. cikk szerinti hozzáférhetővé tétele inkább nem tárgyi formában való forgalomba hozatalt jelent; az új példány a fogadó fél oldalán keletkezik, míg az eredeti példány azon a szerveren marad, ahonnan a hozzáférhetővé tételt kezdeményezték.⁷¹ Ez a WPPT szerinti szisztematikus kontextus mindazonáltal nem akadályozza meg a szerződő feleket abban, hogy a nemzeti jog szerinti hozzáférhetővé tétel jogát más joggal, például a terjesztés jogával implementálják. Erre gyakran „esernyőmegoldásként” (*umbrella solution*) hivatkoznak.⁷²

3.7. A szellemi tulajdon-jogok kereskedelmi vonatkozásairól szóló megállapodás

A WTO-t létesítő „egyezménycsomag” 1C mellékletét képezi a TRIPS-megállapodás. Az egyezményt az Országgyűlés az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény keretében kialakított, 1994. április 15-én, Marrakesh-ben aláírt sokoldalú kereskedelmi megállapodások megerősítéséről szóló 72/1994. (XII. 27.) OGY határozatával ratifikálta; a TRIPS-megállapodást az *Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről szóló 1998. évi IX. törvény* hirdette ki.

Miután a szellemi tulajdon szerepe jelentősen megnőtt a nemzetgazdaságokban, új alkotástípusok jelentek meg (mint például a számítógépi programok, adatbázisok), megjelentek a digitális adathordozók, a műhold útján, a számítógépi hálózatos rendszeren való műterjesztés, a szellemi tulajdon – s így a szerzői jogi nemzetközi jogfejlődés – a nemzetközi gazdasági egyezmények részévé vált.

A TRIPS-megállapodás hatálya igen széles körű, mivel az kiterjed mind az irodalmi és művészeti tulajdonra (szerzői jog és szomszédos jogok), mind az ipari tulajdonra (védjegyek, származási jelzések és eredetmegjelölések, szabadalmak, ipari minták és know-how), de nem tartoznak hatálya alá az új növényfajták [1. cikk (2) bekezdés].

Az I. rész (1–8. cikk) általános rendelkezéseket és alapelveket tartalmaz. A II. rész (9–40. cikk) a szellemi tulajdon-jogok megadásával, terjedelmével és felhasználásával kapcsolatos

⁷¹ *Silke von Lewinski: The WIPO Performances and Phonograms Treaty (WPPT) in Jörg Reinbothe, Silke von Lewinski (szerk.): The WIPO Treaties on Copyright, A Commentary on the WCT, the WPPT and the BTAP. Oxford University Press, Oxford, 2015, 8.10.8–8.10.9.*

⁷² *Az esernyőmegoldásról lásd von Lewinski: i. m. (71), 8.10.10; Mihály Ficsor: The Law of Copyright and Internet. The 1996 WIPO Treaties, their Interpretation and Implementation. Oxford University Press, New York, 2002, 4.84, 4.86–4.78., C8.06–C8.10.*

szabályokat határozza meg. A III. rész (41–61. cikk) a szellemi tulajdon-jogok érvényesítésének eszközeit állapítja meg. A IV. rész (62. cikk) a szellemi tulajdon-jogok megszerzésével és fenntartásával kapcsolatos eljárásokra vonatkozik. Az V. rész (63. és 64. cikk) a viták rendezésével foglalkozik. A VI. rész (65–67. cikk) tartalmazza az átmeneti rendelkezéseket, a VII. rész pedig (68–73. cikk) az intézményi előírásokat és a záró rendelkezéseket állapítja meg.

A TRIPS-megállapodás a szellemi tulajdon oltalmának minimális szintjét igyekszik megállapítani. A megállapodás értelmében a tagok szabadon alkalmazhatnak szélesebb körű oltalmat, és szabadon állapíthatják meg a rendelkezéseinek végrehajtására irányuló legmegfelelőbb eszközöket [1. cikk (1) bekezdés]. A megállapodás alkalmazhatóságát személyes feltétel határozza meg [a más országokból származó természetes és jogi személyekre alkalmazandó jog; a TRIPS 1. cikk (3) bekezdése].

A TRIPS-megállapodás nemcsak összefoglalja a szellemi tulajdon védelmére vonatkozó közös, általános alapelveket, hanem kiegészíti azokat. Ezek közül újdonságnak számít, hogy a nemzeti elbánáson kívül a legnagyobb kedvezményes elbánás biztosítását is megköveteli a szellemi tulajdon területén. A nemzeti elbánás elve ugyanis csak azt írja elő, hogy a belföldieknek nyújtott előnyöket a külföldiek számára is biztosítani kell, de nem akadályozza meg, hogy a belföldieknek nem biztosított, de valamely külföldi ország állampolgárai számára megadott jogokat megtagadják más külföldi országok állampolgáraitól; a TRIPS-megállapodás 4. cikkében előírt legnagyobb kedvezményes elbánás ennek lehetőségét kizárja.

Szintén valamennyi oltalmi formára közösen állapítja meg a TRIPS-megállapodás a szellemi tulajdon-jogok megszerzésével, fenntartásával és érvényesítésével kapcsolatos eljárási követelményeket. E rendelkezések részletessége és nagy száma is tükrözi, hogy a hatékony, gyors eljárások, intézkedések szükségességére a TRIPS-megállapodás nagy súlyt helyez. A jogérvényesítéssel összefüggő eljárási követelmények közül különösen fontosak azok, amelyek a polgári eljárásban elrendelhető ideiglenes intézkedésekre, valamint a szellemi tulajdon-jogok megsértésével szemben a vámigazgatási eljárásban alkalmazható intézkedésekre és a büntetőjogi szankciókra vonatkoznak.⁷³

A TRIPS-megállapodás 68. cikke rendelkezik a TRIPS Tanács létrehozásáról. A TRIPS Tanács figyelemmel kíséri a megállapodás működését, különösen azt, hogy a tagok eleget tesznek-e az abból származó kötelezettségeknek, valamint lehetővé teszi a tagok számára, hogy konzultáljanak a szellemi tulajdon-jogok kereskedelmi vonatkozású kérdéseiről. Ellátja mindazokat a feladatokat, amelyeket a tagok ráruháznak, és különösen megad minden

⁷³ Szerzői jogi törvény, a kommentárokat írta *Ficsor Mihály*. VIVA Média Holding, Budapest, 1999, p. 17.

segítséget a vitarendezési eljárásokkal kapcsolatban. Feladatai ellátása során a TRIPS Tanács belátása szerint bárkivel konzultálhat, és bármilyen forrásból információkat szerezhet.⁷⁴

A rendelkezés kimondta azt is, hogy a Szellemi Tulajdon Világszervezetével konzultálva a tanács az első ülésétől számított egy éven belül (tehát 1995-1996 körül) megfelelő előkészületeket tesz a WIPO-val való együttműködés kialakítására. Ennek azért van jelentősége, mert a WIPO-ban akkoriban több multilaterális szerzői jogi tárgyú egyezmény kidolgozása és diplomáciai konferencia összehívása is küszöbön állt.

3.8. Hatályos kétoldalú egyezmények

3.8.1. Az Amerikai Egyesült Államok kétoldalú megállapodásai

1891-től egészen addig, amíg az Amerikai Egyesült Államok 1955-ben csatlakozott az ESZJE-hez, az amerikai művek tengerentúli védelmének és – ennek megfelelően – a külföldi művek USA-beli védelmének a kétoldalú szerzői jogi egyezmények képezték az alapját.⁷⁵ Az amerikai nemzetközi szerzői jogban a bilaterális szerzői jogi megállapodások jelentősége azt követően kezdett csökkenni, hogy az USA csatlakozott az ESZJE-hez; ez a tendencia a BUE-, TRIPS- és WCT/WPPT-tagsággal tovább folytatódott.

Mindezenáltal az 1980-as évek végén az USA a szabadkereskedelmi megállapodások mellett több, a szellemi tulajdon-jogokat érintő kereskedelmi tárgyú bilaterális megállapodást kötött. E megállapodások feltételül szabták aláíróiknak, hogy módosítsák a hazai szerzői és szomszédos jogi szabályait (a polgári jogi és büntetőjogi szabályaikkal egyetemben) a védelem és a jogérvényesítés minimumszintjének növelése érdekében. Ilyen megállapodások

⁷⁴ A TRIPS Tanácsban tárgyalások zajlanak arról, hogy a kereskedelmi rendszer hogyan javíthatja a globális hozzáférést a Covid-19-vakcinákhoz, -terápiákhoz és más alapvető orvosi eszközökhöz. 2021. május 21-én több WTO-tag közleményt és a TRIPS Tanácshoz a TRIPS-megállapodás egyes rendelkezései alóli felmentésre vonatkozó, felülvizsgált javaslatot nyújtott be a Covid-19 megelőzése, visszaszorítása és kezelése érdekében (Waiver from Certain Provisions of the TRIPS Agreement for the Prevention, Containment and Treatment of Covid-19, IP/C/W/669/Rev.1, <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/IP/C/W669R1.pdf&Open=True>). A 2022 júniusában tartott 12. miniszteri konferencián (MC12) elfogadott, tárgyi TRIPS-waiver miniszteri döntés hatályának diagnosztikai és terápiás termékekre, eljárásokra történő esetleges kiterjesztéséről szóló döntés meghozatalára rendelkezésre álló 6 hónapos határidőt [Ministerial Decision on the TRIPS Agreement, WT/MIN (22)/30 / WT/L/1141, 8. pont, <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/MIN22/30.pdf&Open=True>] a lejárta követően meghosszabbították, azonban a 2022-ben és 2023-ban tartott formális és informális egyeztetések ellenére konszenzus nem alakult ki a tárgyban. A folyamatról részletesen lásd a 13. miniszteri konferenciára (MC13) 2024. február 13.napján kelt IP/C/100 jelzetű előkészítő dokumentumot (<https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/IP/C/100.pdf&Open=True>).

⁷⁵ Az 1912-es amerikai–magyar kétoldalú megállapodásról lásd *Munkácsi: Csatlakozás... i. m.* (28).

megkötésére került sor a piacgazdaság irányába tartó Kelet-Közép-Európában és néhány volt szovjet tagállamban.⁷⁶

E megállapodások sorába illeszkedik a Magyar Köztársaság kormánya és az Amerikai Egyesült Államok Kormánya között 1993-ban létrejött megállapodás a szellemi tulajdonról, amely jogharmonizációra kötelezte Magyarországot, és kötelező jogértelmezést is tartalmaz.⁷⁷

A megállapodás II. cikke érinti a szerzői és szomszédos jogokat, rendelkezései közül különösen a szerzői jogi védelem tárgyának kiterjesztésére (1. pont), a vagyoni jogokra (2. pont), a védelmi időre (5. pont), a törvényi engedélyre (7. pont), a személyhez fűződő jogokra (8. pont), illetve a hangfelvétel-előállítókra és a hangfelvételekre (9–12. pont) vonatkozó jelentős.⁷⁸

3.8.2. Szabadkereskedelmi megállapodások

A bilaterális együttműködés technikája az évszázadok során sokat változott ugyan, de a mai nemzetközi kapcsolatrendszerben az államok közötti kétoldalú szerződések sajátos „kereskedelemtörténeti példatárak”, és az egyszerű árucserétől, a barterügyletektől a bonyolult termelési-kereskedelmi kapcsolatokig számos formát foglalnak magukban.

Bár a szabadkereskedelmi megállapodásokkal kapcsolatban elsősorban az Amerikai Egyesült Államokra vagy más tengerentúli kezdeményezésekre, mint például az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezményre (*North American Free Trade Agreement*, NAFTA) lehet asszociálni, az Európai Bizottság is számos bilaterális és regionális kereskedelmi megállapodást tárgyalta ki az EU és tagállamai nevében. Az Európai Unió a jelen szócikk megírása idején kétoldalú kereskedelmi tárgyalásokat folytat az indai- és csendes-óceáni térségi, latin-amerikai, ausztrál, chilei, indiai, indonéz, a Mercosur-beli, a mexikói és az új-zélandi partnerekkel. Az EU és az USA között nem áll fenn szabadkereskedelmi megállapo-

⁷⁶ Robert A. Gorman, Jane C. Ginsburg, R. Anthony Reese: Copyright. Cases and Materials. University Casebook Series. Foundation Press, St. Paul, 2017, p. 1498–1499.

⁷⁷ Megállapodás a Magyar Köztársaság Kormánya és az Amerikai Egyesült Államok Kormánya között a szellemi tulajdonról, 1993/26. számú Nemzetközi szerződés a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériuma Közigazgatási Államtitkárságtól. Magyar Közlöny, 1993. 117. sz., (1997. november 30.), p. 10780–10792.

⁷⁸ Bár a jogharmonizációs célú, korszerű, a nemzetközi követelményekkel összhangban álló szabályozást célzó 1994-es „szellemi tulajdon-jogi novella” (egyes iparjogvédelmi és szerzői jogszabályok módosításáról szóló 1994. évi VII. törvény) az amerikai–magyar megállapodás folyamánként jött létre, jogos igény mutatkozik rá, hogy a megállapodás angolul és – a fordítást korszerűsítve a mostani magyar szaknyelvre – magyarul jogszabályban kerüljön kihirdetésre. A hatályos szabályozás szerint egy törvényi szintű szerződés lenne, amely ráadásul a jogalanyokat közvetlenül is érinti.

dás, a transzatlanti gazdasági, kereskedelmi és technológiai együttműködés a Kereskedelmi és Technológiai Tanács (*Trade and Technology Council*, TTC) keretében zajlik.⁷⁹

A CARIFORUM-államok és az Európai Közösség által 2008-ban megkötött gazdasági partnerségi egyezmény kiindulópontja, hogy az együttműködő országok a szabályozásukat a WCT és a WPPT rendelkezéseivel összhangban kötelesek kialakítani. Az egyezményben a CARIFORUM-államok vállalták, hogy csatlakoznak az 1961-es Római Egyezményhez.⁸⁰

Az Európai Unió 2014-ben közzétett stratégiája anyaga szerint „az erőfeszítéseket és erőforrásokat a legfontosabb országokra kell összpontosítani”. A kétoldalú kapcsolattartásnak számos módja létezik, „jó lehetőség arra nézve, hogy az egyes partnerek bizonyos problémáira és szükségleteire személyre szabott megoldásokat találjon (különösen a ’kiemelt országokat’ illetően). A kétoldalú együttműködés ugyanúgy folytatható a szellemi tulajdonnal foglalkozó regionális szervezetekkel (pl. OAPI, ARIPO). ... Az ilyen megállapodások megoldhatják a szellemi tulajdon-jogokkal kapcsolatos országspecifikus problémákat és ’nagyobb előrelépést eredményeztek a szellemi tulajdon-jogok harmadik országokban történő érvényesítése terén’. ... Az elérendő céljainkat a partnerország fejlettségi szintjéhez kell igazítani. A legkevésbé fejlett országok és a szegényebb fejlődő országok esetében a szellemi tulajdon-jogokkal kapcsolatos rendelkezések számát lehetőleg jobban korlátozni kell.”⁸¹

Az Európai Unió és a Kanada közötti átfogó gazdasági és kereskedelmi megállapodás (*Comprehensive Economic and Trade Agreement*, CETA) létrehozását célzó tárgyalások 2014-ben zárultak le. A megállapodás kizárólagos uniós hatáskörbe (lásd még 5.3. alfejezet) tartozó kereskedelempolitikai fejezetei 2017 óta ideiglenesen alkalmazandók.⁸² Ideiglene-

⁷⁹ A 2021. június 15-i EU–USA csúcstalálkozón létrehozott EU–USA Kereskedelmi és Technológiai Tanács 2021. szeptember 29-én, Pittsburghben tartotta első ülését. A téma szerzői jogi vonatkozásait részletesen lásd *Paul Goldstein, Bernd Hugenholtz*: International Copyright. Oxford University Press, Oxford, 2019, §3.4.2.2. A kereskedelmi megállapodások aktuális állapotát lásd az Európai Bizottság honlapján, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/negotiations-and-agreements_hu.

⁸⁰ A témáról részletesen lásd *Mezei Péter, Harkai István*: Szabadkereskedelem és szerzői jog. Az Európai Unió Kanadával, Dél-Koreával és a CARIFORUM államokkal kötött szabadkereskedelmi megállapodásainak szerzői jogi vonatkozásai in *Görög Márta, Mezei Péter*: A szellemi tulajdonvédelem és a szabadkereskedelem aktuális kérdései. Iurisperitus, Szeged, 2018, p. 25–44.

⁸¹ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a tanácsnak és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak. Kereskedelem, növekedés és szellemi tulajdon – A szellemi tulajdon-jogok harmadik országokban történő érvényesítésének stratégiája. COM (2014) 389 végleges, 17., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0389&from=NL>.

⁸² A Tanács (EU) 2017/37 határozata (2016. október 28.) az egyrészről Kanada, másrészről az Európai Unió és tagállamai közötti átfogó gazdasági és kereskedelmi megállapodás (CETA) Európai Unió nevében történő aláírásáról, valamint a Tanács (EU) 2017/38 határozata (2016. október 28.) az egyrészről Kanada, másrészről az Európai Unió és tagállamai közötti átfogó gazdasági és kereskedelmi megállapodás (CETA) ideiglenes alkalmazásáról. A CETA megosztott hatáskörbe tartozó beruházásvédelemre és beruházási vitarendezésre (Investment Court System) vonatkozó rendelkezései még nem léptek hatályba, ugyanis ahhoz tagállami ratifikáció szükséges. A megállapodást mindeddig 17 tagállam ratifikálta, Magyarországon 2019 novemberéig vár a kihirdetésre a megállapodás, a jelen szócikk megírása idején a tárgyi előterjesztés T/145 irómányszám alatt van folyamatban az Országgyűlés előtt.

sen sem alkalmazható a filmszínházban jogosulatlan képfelvétel készítésére (*camcording*) vonatkozó szerzői jogi vonatkozású rendelkezés (20.12. cikk).⁸³

Az Európai Unió és a Szingapúri Köztársaság közötti szabadkereskedelmi megállapodás kitárgyalása folyamatában a kereskedelempolitikai bizottságban folytatott konzultációk során nézetkülönbségek merültek fel a tervezett megállapodás megkötésére irányuló uniós hatáskör jellegére vonatkozóan, ezért az Európai Bizottság az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 218. cikk (11) bekezdése alapján 2015-ben vélemény iránti kérelmet terjesztett elő az EUB részére. Kérdéses volt, vajon az EU rendelkezik-e megfelelő hatáskörrel arra, hogy a Szingapúri Köztársasággal kötendő szabadkereskedelmi megállapodást egyedül írja alá és kösse meg, vagy vannak-e a tervezetnek olyan rendelkezései, amelyek az EU megosztott hatáskörébe vagy a tagállamok kizárólagos hatáskörébe tartoznak.

Az EUB 2017. május 16. napján a szabadkereskedelmi megállapodások megkötésére vonatkozóan nagy jelentőségű véleményt adott.⁸⁴ A bíróság megállapította, hogy az EUMSZ 207. cikk (1) bekezdése értelmében a közös kereskedelempolitika magában foglalja „a szellemi tulajdonjogok kereskedelmi vonatkozásait”. Az EU által a szellemi tulajdon-jogok területén tett nemzetközi kötelezettségvállalások az említett „kereskedelmi vonatkozások” alá tartoznak, amennyiben kifejezett kapcsolatot mutatnak a nemzetközi kereskedelmi kapcsolatokkal, valamint céljuk e kapcsolatok előmozdítása, elősegítése vagy szabályozása, és azokra közvetlen és azonnali hatást gyakorolnak. A tervezett megállapodás szellemi tulajdon-jogra vonatkozó kötelezettségvállalásait a 11. fejezet sorolja fel;⁸⁵ e kötelezettségvállalások kiegészítik a TRIPS-megállapodás és a szellemi tulajdon-jogok területén kötött egyéb többoldalú nemzetközi szerződések szerinti jogokat és kötelezettségeket.⁸⁶ A szerzői jog és szomszédos jogok területén a tervezett megállapodás 11.4. cikkében felidézi a feleknek a különböző nemzetközi egyezmények – köztük a BUE és a WCT – alapján fennálló kötelezettségeit. A tervezett megállapodás emellett lényegében a különböző művek minimális oltalmi idejére vonatkozó szabályokat (11.5. cikk) tartalmaz, valamint a szerzők számára a műszaki intézkedések kijátszásával szembeni védelem kötelezettségét írja elő a meg nem engedett tevékenységek elkerülése érdekében (11.9. cikk).⁸⁷

⁸³ Lásd a Tanács (EU) 2017/38 határozata (81. j.) 2. cikk c) pont. A CETA-megállapodás 20.12. cikke: „Az egyes Felek rendelkezhetnek jogszabályaikkal összhangban olyan személyekkel szemben alkalmazandó büntetőeljárásról és büntetőjogi szankciókról, akik a filmszínház vezetőjének vagy a filmalkotáson fennálló szerzői jog jogosultjának előzetes engedélye nélkül másolatot készítenek az alkotásról vagy annak egy részéről az alkotásnak a nyilvánosság számára hozzáférhető filmszínházban történő vetítése során.” 2/15. sz. vélemény, C:2017:376, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=197823&pageIndex=0&doclang=hu&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=7003540>.

⁸⁴ 2/15. sz. vélemény, C:2017:376 (84. j.) 112–113. pont.

⁸⁵ A 2019. november 21. napjától hatályos végleges megállapodásban ez a 10. fejezet, lásd a megállapodás az Európai Bizottság weboldalán, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/singapore_en.

⁸⁶ 2/15. sz. vélemény, C:2017:376 (84. j.) 112–113. pont.

⁸⁷ 2/15. sz. vélemény, C:2017:376 (84. j.) 114. pont.

4. 21. SZÁZAD – VÁLSÁG VAGY MEGÚJULÁS A SZERZŐI JOGI MULTILATERALIZMUS TERÉN?

A multilateralizmus folyamata napjainkban a tradicionális kereskedelempolitikai rendszerből, a Covid-19-világjárványból, a háborús konfliktusból eredő válságjelenségekkel terhelt. Amíg a 20. századot és különösen annak második felét az integráció korszakának lehet tekinteni, addig a 21. század egyre inkább az ettől való eltávolodás időszakának tűnik. Azzal, hogy az elmúlt három évtizedben a világ szemtanújává vált Kína látványos felemelkedésének és a nyugati gazdasági hatalom eltolódásának az ázsiai-csendes-óceáni régió felé, lezárodni látszik az USA által formált 1945 utáni multilaterális világrend, amelyet az Amerikai Egyesült Államok, Európa, Japán és a szövetségeik hoztak létre főleg saját javukra. Fokozódó nyomás nehezedik a multilateralizmus Bretton Woods-i modelljére és a WTO többoldalú kereskedelmi rendszerére.⁸⁸ A jelen fejezetben bemutatott sikertelenül kitérgyalt egyezmény, a másfél évtizedes tárgyalási folyamat keretében elfogadott „hagyományos” szerződés, valamint a humanitárius szempontok által megalapozott szerződés páratlanul gyors létrehozatala egyaránt e válságjelenséget példázza a nemzetközi szerzői jogi (vagy a szerzői jogot is érintő) normaalkotás terén.

A Covid-19-világjárvánnyal összefüggésben a WIPO Szerzői és Szomszédos Jogi Állandó Bizottsága (*Standing Committee on Copyright and Related Rights, SCCR*) 2021-ben felkérte a WIPO Titkárságát egy félnapos informális ülés megszervezésére a járvány kulturális, kreatív és oktatási ökoszisztémára gyakorolt hatásairól, ideértve a szerzői jogokat, a szomszédos jogokat, valamint a korlátozásokat és kivételeket. A 2022-ben megtartott ülésen bemutatott, erre az alkalomra összeállított tanulmány a következtetéseiben rögzíti, hogy a kormányok és más szervezetek gazdaságélénkítő intézkedéseket (adóintézkedések, foglalkoztatással kapcsolatos és ösztönző intézkedések, állásmegtartási programok, önfoglalkoztatási jövedelemtámogatási rendszerek) fogadtak el, amelyek célja a Covid-19-világjárvány hatásainak enyhítése volt az egyes országokban. A kreatív iparágak azonban rendkívül szétaprózottak, beleértve a különböző kreatív munkavállalókat, például szabadúszókat, önálló vállalkozókat, ideiglenes és részmunkaidős munkavállalókat, akik státuszuk miatt csak néhány állami támogatási csomagra jogosultak. A következtetéseknek a döntéshozók számára szóló részében utal a tanulmány a világjárvány tanulságaira, arra, hogy milyen eszközökkel lehetett az elemzett intézményeket fenntarthatóbbá és ellenállóbbá tenni. Ezek közé tartozik a rendkívül ingadozó pénzügyi feltételekhez való alkalmazkodás fontossága, a digitális technológia adaptációs stratégiái, valamint a szervezetek digitális érettsége, ami versenyelőnyt jelentett a járvány kezelésére. A digitális technológiák és a szervezeti képes-

⁸⁸ *Mary E. Footer: The Multilateral International Order – Reports of Its Death Are Greatly Exaggerated in Lukasz Gruszczynski et al. (szerk.): The Crisis of Multilateral Legal Order, Routledge, London, 2022, p. 83.*

ségek közötti kapcsolat fenntartása ezekben a szervezetekben a Covid-19-világjárvány után is kulcsfontosságú lesz.⁸⁹

A jelen szócikk írása idején még nem látható előre, hogy az Ukrajna ellen 2022 óta tartó orosz invázió milyen következményekkel jár a WIPO munkájára, ezen belül a nemzetközi szerzői jogi normaalkotásra irányuló folyamatokra (lásd 5. fejezet) nézve. Az ENSZ Közgyűlése 2022. márciusi rendkívüli ülésén elfogadott határozatot⁹⁰ alapul véve a WIPO 2022. nyári közgyűlésén 52 tagállam nyújtott be javaslatot az ukrán innovációs és kreatív ágazatok, valamint az ország szellemi tulajdoni rendszere megsegítésére és támogatására, amelynek végrehajtásáról készült jelentés megtárgyalása a 2023 nyarán megtartott WIPO-közgyűlés napirendjén is helyet kapott.⁹¹ A dokumentum felkéri a WIPO tagállamait, hogy tegyenek meg minden intézkedést az Ukrajnából származó szellemi tulajdont kérelmezők (ideértve a kényszer hatására menekült kérelmezőket) támogatása, szellemi tulajdonuk hatékony védelme érdekében, a releváns tagállami és nemzetközi törvényekkel és rendelkezésekkel összhangban.

A WIPO mellett a világjárványtól, geopolitikai feszültségektől terhelt nézeteltérések kezelésében, rendezésében a kereskedelempolitikai eszközök segíthetnek, a WTO jelentősége pedig vitathatatlan.⁹²

A válságjelenségek mellett a nemzetközi normaalkotó folyamatban már nem számít teljes újdonságnak, hanem növekszik az ún. „többérdekelt szereplőség” (*multistakeholderism*) jelentősége. Ezzel párhuzamosan megjegyzendő az a figyelemreméltó körülmény, hogy a 21. századi multilaterális szerzői jogi egyezmények kitérőalkotása, az SCCR normaalkotói munkája is többszereplőssé vált: ugrásszerűen megnövekedett a nem kormányzati szervezetek (NGO-k) befolyása Az NGO-k szerepvállalásának megváltozásához három tényező járult

⁸⁹ Marilena Vecco et al.: The Impact of the COVID-19 Pandemic on Creative Industries, Cultural Institutions, Education and Research. WIPO/CR/COVID-19/GE/22/STUDY, 2022, p. 48, https://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/wipo_cr_covid_19_ge_22/wipo_cr_covid_19_ge_22_study.pdf.

⁹⁰ Aggression against Ukraine, G.A. Res /ES-11/1, 1st plen. mtg., 2 March 2022, U.N. Doc. A/RES/ES/11/1, <https://digitallibrary.un.org/record/3965290>.

⁹¹ Assistance and Support for Ukraine's Innovation and Creativity Sector and Intellectual Property System, A/63/8. https://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=577785; Report on Assistance and Support for Ukraine's Innovation and Creativity Sector and Intellectual Property System, A/64/8. https://www.wipo.int/about-wipo/en/assemblies/2023/a-64/doc_details.jsp?doc_id=611353.

⁹² Az Európai Tanács 2023. február 9-i következtetéseinek egyik eleme, hogy Európa szuverenitásának és jólétének megerősítéséhez kulcsfontosságú lesz, hogy ambiciózus, szilárd, nyitott és fenntartható kereskedelmi menetrendet kövessen, valamint támogassa a WTO-t és a szabályokon alapuló multilaterális rendszert. E célból a tisztességes és átlátható szabadkereskedelmi és beruházási megállapodásoknak ténylegesen egyenlő versenyfeltételeket kell biztosítaniuk, lehetővé kell tenniük a reziliens és megbízható ellátási láncok kifejlődését, továbbá azt, hogy az Európai Unió új piacokhoz jusson. Lásd Az Európai Tanács 2023. február 9-i rendkívüli ülésén elfogadott következtetések, EUCO 1/23, Brüsszel, 2023. február 9., <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-1-2023-INIT/hu/pdf>.

hozzá: *a*) a kommunikáció terén elért fejlődés; *b*) a rendelkezésre álló források növekedése és *c*) szakértelem, a specializálódott és összegyűjtött szaktudás.⁹³

Az alábbiakban a világiárványt, a háborút megelőző időszak nemzetközi szerzői jogi (vagy a szerzői jogot is érintő) normaalkotási fejleményeit részletezzük.

4.1. A Hamisítás Elleni Kereskedelmi Megállapodás

A Hamisítás Elleni Kereskedelmi Megállapodásról (*Anti-Counterfeiting Trade Agreement, ACTA*) szóló tárgyalások megindítását 2007 októberében jelentették be a WTO egyes részes államai.

Az ACTA mint multilaterális nemzetközi szerződés általános céljának tekintette a nemzetközi együttműködés megerősítését a hamisítással és a szellemi tulajdon-jogok megsértésével szemben történő fellépés területén. Célja az ezt támogató nemzetközi keretrendszer megalkotása, és hatékony jogérvényesítési eljárások meghatározása a már meglévő szellemi tulajdon-jogi jogintézményekhez kapcsolódóan. Az együttműködés a kereskedelmi mértékű hamisításra és kalózkodásra kívánt összpontosítani.

Az ACTA megszövegezéséről folyó, zárt ajtók mögötti tárgyalások során a nemzetközi sajtó és egyes civil csoportok részéről sok kritika látott napvilágot a 2010-es évek elején. A tervezett aláírás idején, 2012 elején, számos európai uniós tagállamban indult meg tiltakozás civil szervezetek, internetes közösségek és egyes politikai csoportok részéről, mivel az ACTA hatálybalépése többek között korlátozta volna a véleménynyilvánítás szabadságát, kontroll alá vonta volna a magánszemélyek internethasználatát, és – a megfigyelés mellett – komoly (büntetőjogi) szankciókkal sújtotta volna a kisebb szerzői jogi jogsértéseket elkövető felhasználókat is. 2012 februárjában az Európai Bizottság véleményt kért az EUB-tól annak kapcsán, hogy az ACTA nem ellentétes-e az uniós joggal. Időközben azonban az Európai Parlament elutasította az ACTA EU általi ratifikálását, ezt követően, 2013 januárjában a Bizottság visszavonta az EUB előtti kérelmét. Az ACTA ezzel lekerült az európai uniós napirendről. Az egyezmény tehát nem lépett hatályba az EU területén és annak tagállamaiban.⁹⁴

⁹³ Megjegyzendő a harmadik tényező vonatkozásában, hogy az SCCR munkáját már hosszabb időtartam óta követő Knowledge Ecology International (KEI): <https://www.keionline.org/>, valamint intenzív aktív munkával bekapcsolódott újabb szervezetek, mint a COMMUNIA Association, <https://communia-association.org/>, vagy a washingtoni egyetemen belül működő Program on Information Justice and Intellectual Property (PIJIP), <https://www.wcl.american.edu/impact/initiatives-programs/pijip/> honlapjai jelentős ismeretanyagot tartalmaznak, és a „tematikus intézményi memória” szerepét betöltve további kutatások tájékoztató pontjaként szolgálnak. Az NGO-k (szak)diplomáciában betöltött szerepéről lásd Szörényi András: A nem állami szereplők befolyása a multilaterális diplomáciára. Föld-rész. Nemzetközi és Európai Jogi Szemle, 20092. sz., p. 54–64.

⁹⁴ Lábodý: i. m. (44), p. 283.

4.2. Az audiovizuális előadások védelméről szóló Pekingi Szerződés

Az előadóművészek előadásaik audiovizuális rögzítésével és ennek felhasználásával összefüggésben fennálló szomszédos jogi védelme – az előadóművészek hangfelvételekben rögzített és felhasznált előadásaival összefüggő szomszédos jogi védelmével ellentétben – nemzetközi jogi szinten szabályozatlan volt.⁹⁵

A Római Egyezmény sem biztosítja e szomszédos jogi teljesítmények hatékony védelmét. A TRIPS-megállapodás 14. cikk (1) bekezdése is csak a hangfelvételen rögzített előadásokra vonatkozik, de nem terjed ki az audiovizuális előadásokon fennálló előadóművészi jogokra.

E hiányosságok felszámolására a WIPO több kísérletet is tett. Az 1996-ban tartott diplomáciai konferencia során tagállamai valamennyi szomszédos jogi jogosultság tekintetében egyetlen, átfogó egyezményt kívántak létrehozni, de a tárgyaló felek végül nem tudtak megállapodni az előadóművészek jogainak a rögzített audiovizuális teljesítmény előállítójára történő átruházását illető kérdésről. Az egyes jogrendszerek szabályozásában fennálló különbözőség az audiovizuális előadások tekintetében olyannyira jelentősnek bizonyult, hogy alapvetően kérdőjelezte meg a nemzetközi kompromisszum lehetőségét. A diplomáciai konferencia végül a WPPT elfogadásával zárult, amely az előadóművészek tekintetében szintén csak a hangfelvételen rögzített előadások vonatkozásában vezetett be nemzetközi jogi védelmet.

A WIPO tagállamai az 1996. évi diplomáciai konferenciát követően a 2000. december 7–20. között megrendezett újabb diplomáciai konferenciát már kifejezetten az audiovizuális előadások nemzetközi jogi védelme megteremtésének szentelték.

A konferencia nem zárult teljes sikerrel, a tagállamok végül egy csonka szerződéstervezetet fogadtak el, mely tizenkilenc cikk tekintetében tartalmazta megállapodásukat, az előadóművészek jogainak a rögzített audiovizuális teljesítmény előállítójára történő átruházásáról (12. cikk) azonban továbbra sem sikerült megállapodásra jutniuk.

A tervezetet ezt követően az SCCR napirendjére vették. A szerződés megalkotása felé az áttörést az SCCR 22. ülése jelentette 2011-ben, melyen a tagállamok az addig vitatott 12. cikk tekintetében egyetértésre jutottak.

A pekingi értekezlet összehívásával így a 2000-ben félbehagyott munkát folytathatták, azzal, hogy a szerződéstervezet 30 cikkét illetően az értekezleten már nem nyitottak vitát, azokat – kisebb technikai kiigazításokat leszámítva – változatlan formában fogadták el, és csupán négy új közös nyilatkozatról és a preambulum egy bekezdéssel való kiegészítéséről folytattak érdemi tárgyalásokat.

A diplomáciai értekezlet sikerrel zárult: megkötötték az audiovizuális előadások védelméről szóló Pekingi Szerződést. A konferencia záróokmányát 122 állam és az EU, míg ma-

⁹⁵ *Békes:* i. m. (58), [35].

gát a szerződést 48 állam írta alá, köztük 5 EU-tagállam. Hazánk a szerződés aláírói közé tartozik.

A Pekingi Szerződés 2020. április 28. napján lépett hatályba, a jelen szócikk írása idején – Mexikó 2022. július 7. napján történt csatlakozásával – 47 tagállama van.⁹⁶

A Pekingi Szerződés 6. cikke kizárólagos jogként határozza meg az előadás rögzítését és nyilvánosságához közvetítését, 7. cikke a rögzített audiovizuális előadás többszörözését, 8. cikke ezek terjesztését, 9. cikke a bérletét, 10. cikke az internetes hozzáférhetővé tételét, 11. cikke pedig az audiovizuális előadások nyilvánosságához közvetítését (bár e jog bevezetése nem kötelező). A Pekingi Szerződés 12. cikke kimondja, hogy a nemzeti jogok az audiovizuális rögzítéshez adott engedélyt akként is értékelhetik, hogy ezzel az előadóművész vagyoni jogait – ellenkező kikötés hiányában – átruházta a filmelőállítóra. Az említett jogátruházási vélelem szabályozását a Pekingi Szerződés a tagállamok hatáskörébe helyezte, jelentősen korlátozva a szerződés eredményeit.⁹⁷

4.3. A vakok, látáskárosultak és nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyek megjelent művekhez való hozzáféréseinek megkönnyítéséről szóló Marrákési Szerződés

2013. június 27-én, Marrákesben a nemzetközi szerzői jogi egyezményekhez képest, de a nemzetközi normaalkotó folyamatban is előzmény nélküli és példátlan multilaterális nemzetközi szerződés született: a Szellemi Tulajdon Világszervezete keretében elfogadták a vakok, látáskárosultak és nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyek megjelent művekhez való hozzáféréseinek megkönnyítéséről szóló Marrákési Szerződést.

A szerződés az ún. „könyvhétség” felszámolását, megszüntetését célozza. A világon megközelítőleg 253 millió vak, látáskárosult ember él, 89%-uk a fejlődő országokban. Azonban a világon megjelent valamennyi nyomtatott mű kevesebb mint 10%-a érhető el számukra hozzáférhető formátumban, ami a művelődésben, a kulturális életben való részvétel tekintetében esélyegyenlőtlenséget eredményezett.

A Marrákési Szerződésnek a jelen szócikk írása idején – a Pakisztáni Iszlám Köztársaság 2024. március 12-i csatlakozásával – 94 részes tagállama van.⁹⁸

A Marrákési Szerződés végrehajtása kizárólagos európai uniós hatáskörbe tartozik, erre tekintettel az Európai Parlament és a Tanács 2017. szeptember 13-án elfogadta a Marrákési

⁹⁶ A Pekingi Szerződés részes tagállamainak aktuális listája a WIPO weboldalán, https://wipolex.wipo.int/en/treaties/ShowResults?search_what=C&treaty_id=841.

⁹⁷ Békés: i. m. (58), [37]. A Pekingi Szerződés magyar nyelven összefoglalását lásd *Grad-Gyenge Anikó: A hatályos szerzői és szomszédos jogi sokoldalú szakegyezmények in Gyertyánfy, Legeza: i. m. (46), p. 58–62.*

⁹⁸ A Marrákési Szerződés részes tagállamainak aktuális listája a WIPO weboldalán, https://wipolex.wipo.int/en/treaties/ShowResults?search_what=C&treaty_id=843.

Szerződést az európai uniós jogba átültető uniós jogszabályokat: egy irányelvet és egy rendeletet, amelyek hazai implementációjára 2018 októberében került sor.⁹⁹

A Marrákesi Szerződés az első olyan nemzetközi szerződés a szakterületen, amely kifejezetten a szerzői jogi korlátozásokról és kivételekről szól, amely a szerzői művek (a hozzáférhető formátumú könyvek és más nyomtatott anyagok) határon átlépő hozzáféréseinek, nemzetközi cseréjének kérdését érinti, és amelynek létrehozatalát nem a technikai fejlődés, hanem humanitárius szempontok alapozták meg.

Az egyezmény rendelkezéseiből kiemelendő a 4. cikk (1) bekezdése, amely úgy rendelkezik, hogy a szerződő felek a többszörözés, a terjesztés és a nyilvánossághoz közvetítés jogára vonatkozóan korlátozásokat, illetve kivételeket állapítanak meg annak érdekében, hogy a kedvezményezett személyek egyszerűbben juthassanak hozzáférhető formátumú művekhez. E cikk további bekezdései pontosításokat tartalmaznak azon módot illetően, ahogyan a szerződő felek e kötelezettségnek a nemzeti jogszabályaikban eleget tehetnek, amellett, hogy e tekintetben széles mérlegelési mozgástérrel rendelkeznek. Az 5. és 6. cikk kötelezettségeket hoz létre a hozzáférhető formátumú példányok határokon átnyúló forgalma vonatkozásában. Ezeket egészíti ki a 9. cikk, amely a szerződő feleket arra kötelezi, hogy működjenek együtt a hozzáférhető formátumú példányok nemzetközi forgalmának elősegítése céljából.

A technikai-technológiai fejlődésre reflektáló klasszikus szerzői jogi egyezményekkel ellentétben a Marrákesi Szerződés preambulumban a szerződő felek meghatározzák többek között a szerződés indokait és célját. Konkrétan, emlékeztetnek az „Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában, valamint a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezményben kinyilatkoztatott megkülönböztetésmentesség, esélyegyenlőség, hozzáférhetőség, valamint teljes és hatékony társadalmi részvétel [és befogadás] elvére”. Figyelemmel „azokra a kihívásokra, amelyek személyiségük fejlődését tekintve hátrányosan érintik a látássérülteket vagy nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyeket”, hangsúlyozzák „a szerzői jogi védelem mint az irodalmi és művészeti alkotások ösztönzőjének és elismerésének jelentőségét”.

⁹⁹ A szerzői és szomszédos jogi védelemben részesülő egyes műveknek és más teljesítményeknek a vakok, látáskárosultak és nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyek érdekét szolgáló egyes megengedett felhasználási módjairól, valamint az információk társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló 2001/29/EK irányelv módosításáról szóló (EU) 2017/1564 irányelv, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32017L1564>; A szerzői és szomszédos jogi védelemben részesülő egyes művek és más teljesítmények hozzáférhető formátumú példányainak a vakok, látáskárosultak és nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyek érdekét szolgáló, határokon átnyúló, az Unió és harmadik országok közötti cseréjéről szóló 2017. szeptember 13-i (EU) 2017/1563 európai parlamenti és tanácsi rendelet, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX%3A32017R1563>. A szerzői jogi törvényt a 2018. évi LVI. törvény módosította, továbbá elfogadásra került az olvasási képességet érintő fogyatékossgal élő kedvezményezett személyek javára végezhető szabad felhasználás részletes szabályairól szóló 198/2018. (X. 25.) Korm. rendelet.

5. EURÓPAI UNIÓS REGIONÁLIS INTEGRÁCIÓS FOLYAMATOK A NEMZETKÖZI SZERZŐI ÉS SZOMSZÉDOS JOGI NORMAALKOTÁST ÉRINTŐEN

5.1. Az Európai Unió mint a nemzetközi normaalkotó tevékenység szereplője

Az 1980-as évek közepe óta a szerzői jogi törvények európai szintű harmonizációja felé tett első lépések eredményeként az Európai Közösség (EK) általában „közös hangon” egységes álláspontot képviselt a nemzetközi normaalkotás fórumain, és ezáltal az Amerikai Egyesült Államok fontos ellensúlyává vált. Az EK megjelenése új lendületet adott a nemzetközi tárgyalásoknak; első alkalommal 1994-ben, a TRIPS-megállapodás kitárgyalása során. Ezt követően a közösség hatáskört kért és kapott tagállamai képviseletére a WIPO előtti szerzői jogi kormányközi üléseken. Ennek folyományaként játszott aktív szerepet az Európai Bizottság azokon a tárgyalásokon, amelyek végül a WCT és a WPPT elfogadásához vezettek 1996-ban. A két szerződést az EK egy 2000 márciusában kelt tanácsi határozattal hagyta jóvá.¹⁰⁰ A határozat felhatalmazást adott a Tanács elnökének, hogy az okiratokat helyezze letétbe a WIPO főigazgatójánál, leghamarabb azon a napon, ameddig a tagállamoknak hatályba kell léptetniük az Európai Parlament és a Tanács által elfogadott szükséges jogalkotási intézkedéseket, amelyek a meglévő közösségi jogszabályokat hozzáigazítják a WCT-ből és a WPPT-ből eredő kötelezettségekhez.¹⁰¹

[128] Mindazonáltal az Európai Unió nem részese valamennyi szerzői jogi nemzetközi egyezménynek, amit az alábbi táblázat szemléltet.

Egyezmény neve	Aláírás	Jogi aktus	Hatálybalépés ideje
WCT	1996. december 20.	ratifikáció: 2009. december 14.	2010. március 14.
WPPT	1996. december 20.	ratifikáció: 2009. december 14.	2010. március 14.
Pekingi Szerződés (AV)	2013. június 19.	–	–
Marrákesi Szerződés (VIP)	2014. április 30.	ratifikáció: 2018. október 1.	2019. január 1.
WTO (TRIPS)	1994. április 15.	–	1995. január 1.

1. táblázat: Az EU a nemzetközi szerzői és szomszédos jogi egyezményekben

¹⁰⁰ A Tanács határozata (2000. március 16.) a WIPO Szerzői Jogi Szerződésének, valamint a WIPO Előadásokról és Hangfelvételekről szóló Szerződésének az Európai Közösség nevében történő jóváhagyásáról (2000/278/EK), HL L 89., 2000.4.11., 208–209., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000D0278>.

¹⁰¹ Gillian Davies: The EU Stance in International Matters in *Irina Stamatoudi, Paul Torremans: EU Copyright Law: A Commentary*. Edward Elgar, Cheltenham, 2014, 19.02–19.03.

Európai szempontból a szellemi tulajdon-jogok multilaterális szabályozása terén két tendencia emelendő ki: az ACTA 2012-es kudarca ellenére az Európai Unió intenzív és szakpolitikai, stratégiai szinten megjelenő részvétele a tárgyi nemzetközi normaalkotási tevékenységben, valamint az EU kizárólagos külső hatáskörének rögzítése az Európai Unió Bírósága állandó ítélkezési gyakorlatában.¹⁰²

5.2. Az Európai Unió szakpolitikai, stratégiai megközelítései

Megjegyzendő, hogy a 2004-es tagállami bővítést követően az Európai Unió a nemzetközi szerzői és szomszédos jogi tárgyú normaalkotási folyamatban – a tagállamokat képviselve – jelentős további befolyásra, politikai erőre tett szert a 2010-es évek elejétől kezdődően. A megváltozott pozíció értelemszerűen stratégiai alapú szakpolitikai megközelítést igényelt, amely elsőként az Európai Bizottság 2011-es, a szellemi tulajdon-jogokra vonatkozó stratégiájában kapott helyet.¹⁰³

5.2.1. A szellem tulajdon-jogokra vonatkozó stratégia 2011-ből

A 2008-as válságra reflektálva az Európai Bizottság 2010 márciusában bemutatta az „Európa 2020” stratégiát, amelynek céljai közt szerepelt a válságból való kilábalás és az EU gazdaságának felkészítése a következő évtized kihívásaira. A stratégia hét kiemelt kezdeményezésének egyike volt az európai digitális menetrend, amelyet azért alkottak meg, hogy az információs és kommunikációs technológiák alkalmazásának kulcsfontosságú szerepet jelöljön ki Európa 2020-ra kitűzött céljainak sikeres megvalósításában. Az európai digitális menetrend adta meg a kereteit a 2011-es, szellemi tulajdon-jogokra vonatkozó stratégiának. Ez a közlemény formájában megjelent szakpolitikai dokumentum a szellemi tulajdon-jogok integrált egységes piacának létrehozására vonatkozóan a Bizottság által kialakított átfogó stratégiai elképzelést vázolta fel: a szellemi tulajdon-jogok olyan európai rendszerét, amely illeszkedik a jövő gazdaságának igényeihez, díjazza a kreatív és innovatív munkát, ösztönzőleg hat az EU-ban az innovációra, és a nyílt versenypiacon újabb lehetőségek biztosítása révén teret enged a kulturális sokszínűség érvényesülésének.

¹⁰² Péter Munkácsi: Something's Up: European Union Developments on Intellectual Property Multilateralism. *Medien und Recht International* (MR-Int), 2021. 3. sz., p. 117. Lásd még Bizottság kontra Tanács ítélet, C-114/12, C:2014:2151, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=CELEX:62012CJ0114>.

¹⁰³ A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak és a Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. A szellemi tulajdon-jogok egységes piaca. A kreativitás és az innováció ösztönzése Európában a gazdasági növekedés elősegítése, minőségi munkahelyek teremtése, valamint kimagasló színvonalú termékek és szolgáltatások biztosítása céljából, COM (2011) 287 végleges, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0287>.

A stratégia a jelen szócikk szempontjából lényeges tartalmi fejleménye volt az európai fókusz ráirányítása a szellemi tulajdon-jog nemzetközi dimenziójára. A globalizáció eredményeként hatalmas lehetőségek nyíltak meg Európa előtt, hogy a szellemi tulajdon-jogok hatálya alá tartozó termékeivel, szolgáltatásaival és know-how-jával kereskedjen harmadik országok viszonylatában. Ezzel egyidejűleg a szellemi tulajdonnal kapcsolatos jogsértések növekvő száma szükségessé teszi egy, az alapjogokat tiszteletben tartó, szilárd globális érvényesítési stratégia kidolgozását.¹⁰⁴

A Bizottság a jövőben is törekedni fog a szellemi tulajdon-jogokhoz kapcsolódó normák tiszteletben tartásának nemzetközi szinten történő erősítésére azáltal, hogy fokozza a harmadik országokkal nemzetközi fórumokon folytatott együttműködés hatékonyságát és az ezen országokkal kapcsolatos szerepvállalását, különösen a WIPO, a WTO és az új növényfajták oltalmára létesült unió (*Union internationale pour la protection des obtentions végétales*, UPOV) keretében a szellemi tulajdon-jogok globális szinten történő védelme és érvényesítése céljából végzett munka révén. A Bizottság hozzá fog járulni a műszaki innovációhoz és a technológia átadásához, elterjedéséhez a műszaki ismeretek előállítóinak és felhasználóinak kölcsönös előnyére és a szociális és gazdasági jólétet eredményező módon, a jogok és kötelezettségek egyensúlya mellett. Az EU és a nemzetközi szervezetek fellépései ma még gyakran nincsenek megfelelően összehangolva, ami csökkenti e fellépések hatékonyságát.

A Bizottság négy irányt jelölt meg a WIPO keretében végzett munkával kapcsolatban:

- támogatni fogja a szervezet 1996-os internetszerződéseinek széles körű ratifikációját és a nemzeti jogrendszerekben történő megfelelő végrehajtását;
- törekedni fog arra, hogy megfelelő eszközök álljanak rendelkezésre a szerzői jogi rendszerek működésének értékelésére;
- támogatja a jelkalózkodásnak és a kalóz műsorsugárzó jelek internetes továbbközvetítésének globális méreteket öltő jelensége ellen folyó küzdelmet;
- megkettőzi erőfeszítéseit annak érdekében, hogy a fogyatékkal élők jogairól szóló ENSZ-egyezmény célkitűzéseivel összhangban létrejöjjön az olvasási nehézségekkel küzdő személyek szükségleteinek megfelelő, különleges formátumú anyagok határokon keresztül szállítására vonatkozó WIPO-megállapodás.¹⁰⁵

¹⁰⁴ A szellemi tulajdon-jogok egységes piaca. COM (2011) 287 (102. j.), 3.6. pont.

¹⁰⁵ A szellemi tulajdon-jogok egységes piaca, COM (2011) 287 (102. j.), 23; *Munkácsi*: i. m. (102), p. 117.

5.2.2. A 2020-as szellemi tulajdon-jogi cselekvési terv

A 2020-ban közzétett szellemi tulajdon-jogi cselekvési terv¹⁰⁶ öt kihívást azonosított be, megállapítva többek között, hogy globális szinten nem biztosítottak a tisztességes feltételek, és hogy az uniós vállalkozások a külföldi működés során gyakran kudarcot vallanak. Az EU-nak ki kell használnia a nemzetközi normák meghatározására vonatkozó lehetőségeit.¹⁰⁷

A nemzetközi vonatkozásokat tekintve rendkívül fontos, hogy az EU erőteljes és egységes hangot képviseljen a globális fórumokon, például a Szellemi Tulajdon Világszervezetében. A Bizottság együtt fog működni a tagállamokkal és más érdekeltekkel a szellemi tulajdon-jogok védelmére vonatkozó nemzetközi normák megalkotása és megóvása érdekében, valamint az olyan új kihívásokra vonatkozó legjobb megoldások megtalálása céljából, mint a kezelésekhez, az oltóanyagokhoz és a diagnosztikai eszközökhöz való méltányos hozzáférés biztosításának a Covid-19 elleni küzdelem során jelentkező igénye.¹⁰⁸

A szerzői jog területén a Bizottság továbbra is aktívan részt vesz a műsorszolgáltató szervezetek nemzetközi védelmére vonatkozó új szerződés létrehozását célzó WIPO-tárgyalásokon.¹⁰⁹ Ezenkívül törekedni fog annak biztosítására, hogy az EU ratifikálja a WIPO Pekingi Szerződését, amely nemzetközi védelemben részesíti az audiovizuális előadásokat.

5.3. Nemzetközi megállapodások – az Európai Unió kizárólagos külső hatásköre

Az EUMSZ 3. cikke az EU kizárólagos hatásköreivel foglalkozik. Az (1) bekezdés tételesen felsorol bizonyos politikákat, amelyek területén eddig is kizárólagos uniós hatáskör állt fenn, a második pedig az EUB külső hatáskörökkel kapcsolatos hosszú gyakorlatát szentesíti. Az EUMSZ 3. cikk (1) bekezdése felsorolja azon politikákat, amelyek területén ki-

¹⁰⁶ A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak és a Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Az EU innovációs lehetőségeinek maximális kiaknázása A szellemi tulajdonra vonatkozó cselekvési terv az EU helyreállításának és rezilienciájának támogatása érdekében, COM (2020) 760 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0760>.

¹⁰⁷ A szellemi tulajdonra vonatkozó cselekvési terv. COM (2020) 760 (105. j.), p. 5.

¹⁰⁸ A szellemi tulajdonra vonatkozó cselekvési terv. COM (2020) 760 (105. j.), p. 22–23; *Munkácsi*: i. m. (102), p. 117.

¹⁰⁹ Részletesebben lásd a szócikk 6. fejezetét. Részben amiatt, hogy a WIPOban zajlott tárgyalások során nem történt jelentős előrehaladás, 2008–2010 között az Európa Tanács tárgyalásokat kezdett egy tárgyi külön egyezményt illetően.

zárólagos uniós hatáskör áll fenn, így az e) pont alapján a közös kereskedelempolitika is idetartozik (EUMSZ 206–207. cikk).¹¹⁰

Az EUMSZ 3. cikk (2) bekezdése a kizárólagos hatáskörökkel foglalkozik, és elsősorban azzal, hogyan lehet kizárólagos külső hatáskört alapítani az uniós jogban. A hatáskörök kizárólagosságá vagy párhuzamosságá sokáig nem volt egyértelmű a beleértett vagy konkludens hatáskörök (*implied powers*) esetében, amelyekben az EUB az AETR/ERTA-doktrína¹¹¹ alkalmazásával terjesztette ki az EU hatáskörét a külső fellépésre is.

A doktrína alapján kialakított, és jelenleg az EUMSZ 3. cikk (2) bekezdésében kodifikált ítélkezési gyakorlat alapján az EU kizárólagos külső hatáskörrel rendelkezik abban az esetben, ha a nemzetközi kötelezettségvállalások legalábbis jelentős részben az általa létrehozott közös szabályok alkalmazási körébe tartoznak vagy azok alkalmazási körét megváltoztatják.

Az uniós jogalkotó azzal, hogy az EUMSZ 3. cikk (2) bekezdésében pontosított feltételek mellett valamely megállapodás elfogadására az EU számára kizárólagos hatáskört tart fenn, az említett rendelkezéssel azt szándékozik elkerülni, hogy a tagállamok egyedileg vagy közösen olyan kötelezettségeket vállalhassanak harmadik államokkal szemben, amelyek a közös szabályokat érinthetik vagy azok alkalmazási körét megváltoztathatják.¹¹²

Az EUB állandósult ítélkezési joggyakorlata három lényeges alapelvet fogalmazott meg a tárgyban. Először, az uniós hatásköröket a nemzetközi jog tiszteletben tartásával kell gyakorolni. Másodsor, minden olyan esetben, amikor a valamely nemzetközi fórumon alkalmazandó szabályok megakadályozzák az Európai Uniót abban, hogy a saját nevében járjon el, külső hatáskörét az érdekei szerint eljáró tagállamok közvetítésével gyakorolja. Harmadszor, a nemzetközi fórumokon eljáró tagállamoknak az EU külső képviseletére vonatkozó alkotmányos szabályoknak, nevezetesen a lojális együttműködés, a koherencia és az egységesség elvének megfelelően kell eljárniuk.¹¹³

A szellemi tulajdon vonatkozásában az EUB a már hivatkozott 2/15. sz véleményében pontosította a szellemi tulajdon-jogok, így a szerzői jog tekintetében az EU kizárólagos ha-

¹¹⁰ A szellemi tulajdon-jogok szempontjából lényeges, hogy az EUMSZ 207. § (1) bekezdése rögzíti: „A közös kereskedelempolitika egységes elveken alapul; ez vonatkozik különösen a vámtarifák módosításaira, az áruk és szolgáltatások kereskedelméhez kapcsolódó vámtarifa és kereskedelmi megállapodások megkötésére, valamint a szellemi tulajdonjogok kereskedelmi vonatkozásaira, továbbá a külföldi közvetlen befektetésekre, a liberalizációs intézkedések egységesítésére, az exportpolitikára és az olyan kereskedelempolitikai védintézkedésekre, mint a dömping vagy szubvenció esetén meghozandó intézkedések. A közös kereskedelempolitikát az Unió külső tevékenységének elvei és célkitűzései által meghatározott keretek között kell folytatni.”

¹¹¹ Bizottság kontra Tanács-ítélet, C-22/70, C:1971:32, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=CELEX:61970CJ0022>.

¹¹² Bizottság kontra Tanács-ítélet, C-625/15 és C-659/16 egyesített ügyek, C:2018:925, 111. pont és az ott hivatkozott állandó ítélkezési gyakorlat, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=CELEX:62015CJ0626>.

¹¹³ Lásd Maciej Szpunar főtanácsnok indítványa, 2021. november 25., Bizottság kontra Tanács (Organisation maritime internationale)-ügy, C-161/20, C:2021:957, 64. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=CELEX:62020CC0161>.

táskörének terjedelmét a tárgyi nemzetközi kereskedelmi szerződések megkötésére. Megalapította, hogy az Európai Unió és a Szingapúri Köztársaság között tervezett megállapodás szellemi tulajdont érintő 11. fejezetének alapvető célja a szerződő felek közötti kereskedelmi kapcsolatok elősegítése és szabályozása. Tekintettel arra, hogy e rendelkezéseknek közvetlen és azonnali hatásuk van a közöttük fennálló kereskedelmi kapcsolatokra, e fejezet az EUnak az EUMSZ 3. cikk (1) bekezdés e) pontja szerinti kizárólagos hatáskörébe tartozik.¹¹⁴

Az SCF-ügy alapját képező tagállami előterjesztés lényegében először is arra irányult, hogy a Római Egyezmény, a TRIPS-megállapodás és a WPPT közvetlenül alkalmazandó-e az uniós jogrendben, és a magánszemélyek közvetlenül hivatkozhatnak-e rájuk, továbbá, hogy a „nyilvánossághoz közvetítésnek” az ezen nemzetközi egyezményekben foglalt fogalma megegyezik-e a vonatkozó *acquis* fogalomhasználatával, és végül, hogy ez utóbbi kérdésre adott nemleges válasz esetén melyik jogforrás irányadó.¹¹⁵

Az EUB megállapította, hogy

- a TRIPS-megállapodás és a WPPT rendelkezései alkalmazandók az uniós jogrendben;
- mivel a Római Egyezmény az Európai Unió jogrendjének nem alkotja részét, nem alkalmazandó az uniós jogrendben, azonban közvetett hatásokat vált ki benne;
- magánszemélyek nem hivatkozhatnak közvetlenül sem a Római Egyezményre, sem a TRIPS-megállapodásra, illetve a WPPT-re;
- a „nyilvánossághoz közvetítés” fogalmát a Római Egyezményben, a TRIPS-megállapodásban, valamint a WPPT-ben szereplő megfelelő fogalmakra tekintettel kell értelmezni, méghozzá oly módon, hogy ez utóbbiakkal – a fogalmakat körülvevő szövegkörnyezetet és a vonatkozó szellemi tulajdon-jogi egyezmények rendelkezéseivel elérni kívánt célt is figyelembe véve – továbbra is összeegyeztethető legyen.¹¹⁶

Napjainkban kiemelt figyelem irányul az EUB ítélezési gyakorlatában az anyagi jogi viszonyosság vizsgálatára, egyfelől az ún. „RAAP”-ügyben hozott ítélet, másfelől a folyamatban lévő „Kwantum”-ügy előzetes döntéshozatal iránti kérelme nyomán.¹¹⁷ Az utóbbi eljárás a Berni Egyezmény 2. cikke (7) bekezdése értelmében vett anyagi jogi viszonyossági vizsgálat alkalmazhatóságának és terjedelmének kérdését veti fel, a „RAAP”-ítéletben megállapítást nyert, hogy a hangfelvételek Európai Unión belüli felhasználása keretében az ún. bérlet-irányelvvel¹¹⁸ ellentétes az, hogy valamely tagállam az egyszeri méltányos díjazásra

¹¹⁴ I. m. (84), 130. pont.

¹¹⁵ I. m. (60), 36. pont.

¹¹⁶ I. m. (60), 56. pont.

¹¹⁷ Recorded Artists Actors Performers-ítélet, C-265/19, C:2020:677, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=CELEX:62019CJ0265>; Kwantum Nederland et Kwantum België előzetes döntéshozatal iránti kérelem, C-227/23, <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=274163&pageIdex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=303535>.

¹¹⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 2006/115/EK irányelve (2006. december 12.) a bérleti jogról és a hasznokölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról (kodifikált változat) HL L 376, 2006.12.27., 28–35., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32006L0115>.

jogosult előadóművészek köréből kizárja az EGT-n kívüli harmadik országok előadóművészeit. Ezenkívül a bíróság pontosította, hogy a harmadik országok által a WPPT értelmében bejelentett fenntartások önmagukban nem korlátozzák a harmadik országok ezen előadóművészeinek egyszeri méltányos díjazáshoz való jogát az EU-ban. Bár az uniós jogalkotó bevezethet ilyen korlátozásokat – feltéve, hogy azok megfelelnek az Európai Unió Alapjogi Chartája¹¹⁹ 17. cikk (2) bekezdésében védett szellemi tulajdon-jognak –, a bérletirányelv nem tartalmaz ilyet. Ezért ellentétes az irányelvvel, ha valamely tagállam korlátozza az említett jogot a harmadik állam állampolgárságával rendelkező előadóművészek és hangfelvétel-előállítók tekintetében. Egyébiránt az EUB hangsúlyozta, hogy az említett irányelvvel az is ellentétes, ha kizárólag az érintett hangfelvétel előállítója részesül díjazásban, anélkül, hogy azt megosztaná az e hangfelvétel elkészítésében közreműködő előadóművésszel.¹²⁰

6. A 21. SZÁZAD KIHÍVÁSAI A TÖBBOLDALÚ SZERZŐI ÉS SZOMSZÉDOS JOGI EGYEZMÉNYEK LÉTREHOZÁSÁRA

Az 1996-os „WIPO-internetszerződések” közül a WPPT naprakész szabályozást biztosított az 1961-es Római Egyezmény két jogosulti csoportja, az előadóművészek és a hangfelvétel-előállítók vonatkozásában; a rádió- és televíziószervezetek azonban kimaradtak e szabályozási körből (a „Róma árvái” kifejezés találoan jellemezte a műsorsugárzó szervezetek nemzetközi szabályozási helyzetét), így szükségessé vált irányukban is az egyezmény korszerűvé tétele. Az 1996-os diplomáciai konferencia előkészítő munkáit intéző *New Instrument Committee* és a *Berne Protocol Committee* a néhány évvel korábbi TRIPS-tárgyalások tapasztalataiból kiindulva azon az állásponton volt, hogy nagyon lelassítaná az új szerződészöveg előkészítő munkáit, ha abba belefoglalnák a rádió- és televíziószervezetek jogait

¹¹⁹ Az Európai Unió Alapjogi Chartája HL C 202., 2016.6.7., 389., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=celex:12012P/TXT>.

¹²⁰ 2023-ban publikálta az Európai Bizottság azt a tanulmányt, amely a „RAAP”-ügy uniós jogra gyakorolt hatásait méri fel. (European Commission, Directorate-General for Communications Networks, Content and Technology, *Catarina Arnaut, Marta Pont, Marina Lanzuela et al.: Study on the international dimension of the single equitable remuneration right for phonogram performers and producers and its effect on the European Creative Sector. Final report. Publications Office of the European Union, 2023, https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/62798289-dccd-11ed-a05c-01aa75ed71a1/*). A tanulmány megállapította, hogy legalább nyolc tagállamot érint közvetlenül az uniós jog jelenlegi értelmezése. Mindazonáltal e tagállamok közül a tanulmány elkészítésének időpontjáig csak három módosította jogszabályait és/vagy piaci gyakorlatát az EUB értelmezésének megfelelően. Elnétek a vélemények az érintettek között az ítélet hatásainak kezelésére irányuló uniós beavatkozás szükségességéről vagy terjedelméről. A tanulmány két forgatókönyv gazdasági hatását kísérlete meg számszerűsíteni, amelyek: *a)* a nemzeti elbánás alkalmazása az egész EU területén (tükrözve az EUB jogértelmezését), *b)* az anyagi viszonyosság uniós szintű bevezetése.

is.¹²¹ Az 1996 februárjában tartott együttes bizottsági ülésen a rádió- és televíziószervezetek jogainak nemzetközi szintű korszerűsítése érdekében tett küldöttségi indítvány nyomán az a döntés született, hogy e témakörrel közvetlenül a diplomáciai értekezlet befejezését követően, a WIPO égisze alatt kell foglalkozni. A fülöp-szigeteki küldöttség javaslata alapján a WIPO Nemzetközi Irodája 1997 áprilisán Manilában nemzetközi szimpóziumot rendezett a műsorsugárzók jogairól (*WIPO World Symposium on Broadcasting, New Communication Technologies and Intellectual Property*).¹²² A rendezvényen a kormányzati küldöttek és az érintett nem kormányzati szervezetek szakértői panelbeszélgetések keretében vitatták meg a lehetséges irányokat. A szimpózium végkövetkeztetése a tárgybeli nemzetközi normaalkotás megkezdésére irányult.¹²³

1998-ban első alkalommal ült össze a WIPO Szerzői és Szomszédos Jogi Állandó Bizottsága, amelynek a műsorsugárzó szervezeteket érintő munkájának alapját a manilai, valamint az ugyanazon év elején Cancúnban megtartott WIPO *brainstormingfórumok* következtései képezték. Az SCCR első három ülészakán napirendre tűzték ugyan a műsorsugárzó szervezetek jogainak kérdését, az érdemi munka azonban csak az ötödik, úgynevezett „leltározó” ülészakon, 2001 májusában kezdődött el. 2007 után – egy lehetséges diplomáciai konferencia összehívásának küszöbén – az SCCR munkája irányt váltott, megerősítve, hogy a védelemnek a jelalapú megközelítésen kell alapulnia, és a közgyűlés határozatának megfelelően a diplomáciai konferencia összehívását akkor tárgyalja meg, ha sikerül megegyezésre jutni a célok, a védelem specifikus terjedelme és a védelem tárgya tekintetében.¹²⁴

¹²¹ A TRIPS-megállapodás vonatkozó rendelkezése gyakorlatilag a Római Egyezmény mintájára épül fel. A 14. cikk 3. pontja értelmében a rádió- és televíziószervezeteket megilleti az a jog, hogy hozzájárulásukhoz kössék a sugárzott műsor rögzítését, a rögzítések többszörözését és tovább sugárzását, valamint rádió- és televízióműsoraik közönséghez való közvetítését. Ahol a tagok ilyen jogokat nem adnak a rádió- és televíziószervezeteknek, megadják a lehetőséget a műsorok tartalmára vonatkozóan fennálló szerzői jogok tulajdonosainak arra, hogy – összhangban a BUE előírásaival – megakadályozzák a fenti cselekményeket. Érdekképviseleti szervezeteik gyakran adnak hangot azon nézetüknek, hogy e vonatkozásban a TRIPS-megállapodás nem tartalmaz valóban lényeges rendelkezéseket, sőt, a Római Egyezmény előírásaihoz képest inkább csorbítja jogaikat. A tárgyan lásd még *Munkácsi*: i. m. (57).

¹²² *Ficsor*: i. m. (72), G 2.50.

¹²³ *Ficsor*: i. m. (72), E 10.62–10.63.

¹²⁴ A műsorsugárzó szervezeteket érintő nemzetközi jogalkotási előkészítő munka 1997–2008 közötti időszakáról lásd *Munkácsi*: i. m. (57); *Munkácsi Péter*: „Még broadcastingnak hívták...” – aktuális fejlemények a rádió- és televíziószervezetek szomszédos jogi védelmét érintő nemzetközi szerződés tervezetről. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2. (112.) évf. 1. sz., 2007 február, p. 70–78; *Munkácsi Péter*: Magyarország és a WIPO műsorsugárzó-szervezeteket érintő egyezménytervezete in *Tattay Levente* (szerk.): *Emlékkönyv Ficsor Mihály 70. születésnapja alkalmából barátaitól*. Szent István Társulat, Budapest, 2009, p. 243–255. A tárgyi normaalkotási folyamat ezt követő, hosszú, kanyargós utat megjáró időszakát illusztrálja jól az SCCR 42. ülésén bemutatott szövegjavaslathoz készített prezentáció (https://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/scrr_42/scrr_42_revised_draft_on_broadcasting_treaty.pdf), amelyet az ülés elnöke és alelnöke mutatott be, majd egy workshop keretében válaszoltak a feltett kérdésekre.

Több, mint negyedszázaddal az SCCR e tárgyban megkezdett munkáját követően, a jelen szócikk megírása idején a műsorsugárzó szervezetekről szóló egyezménytervezet (*Draft WIPO Broadcasting Organisations Treaty*) szerepel az SCCR napirendjén.¹²⁵

Az SCCR munkájának másik sarokpontját 2004 óta a szerzői jogi korlátozások és kivételek képezik. A bizottságban kétirányú normaalkotási előkészítő munka zajlik, egyfelől a könyvtárakra és archívumokra, másfelől az oktatási és kutatási intézményekre, valamint az egyéb, fogyatékossgal élő személyekre vonatkozó korlátozások és kivételek terén.¹²⁶ 2023-ban az afrikai csoport egy jogalkotásra irányuló átdolgozott munkaprogram-tervezetet prezentált a tárgyban.¹²⁷

A WIPO szerzői jogi szakbizottsága – a jelen szócikk megírása idején – az előző pontokban említett témakörökön túl további javaslatokat is napirenden tart, ezek: a digitális környezethez kapcsolódó szerzői jogok elemzése, a követőjog, a színházi rendezők szerzői jogainak erősítése nemzetközi szinten, a nyilvános haszonkölcönzési jog. A gazdag napirendről 2024-től kezdődően nem fog hiányozni a generatív mesterséges intelligencia szer-

¹²⁵ Draft WIPO Broadcasting Organizations Treaty, SCCR/45/3, https://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=627732. Itt szükséges megjegyezni, hogy az SCCR tárgyi munkája 2015-től gyorsult fel, miután a munka alapjául elkészült egy egységes szerkezetbe foglalt szöveg, amely tartalmazta a fogalommeghatározásokat, a védelem tárgyát, a szerződés által biztosítandó jogokat és egyéb kérdéseket (SCCR/31/3). Ez a dokumentum mind az állandó bizottság plenáris ülésein, mind a WIPO valamennyi regionális csoportját magában foglaló informális konzultációkon folytatott megbeszélések alapján került feldolgozásra. 2019-ben az elnök, az egy évvel később a WIPO főigazgatójává választott Daren Tang által átdolgozott egységes szerkezetbe foglalt szöveget (SCCR/39/7) vették alapul a WIPO műsorsugárzó szervezeteket érintő szerződések felülvizsgált szövegtervezete elkészítéséhez (SCCR/42/3). A második felülvizsgált tervezetet (SCCR 43/3) a 42. és 43. SCCR-ülésen elhangzott szóbeli, majd az írásban benyújtott észrevételeket követően készítették el. A 2023 novemberében sorra került 44. SCCR-ülésen az elnök, Owen Ripley felhatalmazása alapján előkészített harmadik felülvizsgált dokumentumváltozatot (SCCR 44/3) az alelnök (Lábody Péter) és a két facilitátor (Jukka Liedes és Hezekiel Oira) mutatta be, az állandó bizottság pedig észrevételeket tett és kérdéseket intézett hozzájuk. Az elnök értékelése három csomópontot érintett, eszerint a jövőben létrehozandó nemzetközi szerződés szabályozásának fő iránya a jelkalkodás, amely szabályozás nem terjedhet ki semmilyen utólagos rögzítési cselekményre, tevékenységre és a védelem tárgyát a lineáris átvitelhez kapcsolódó programhordozó jelek képezik. Az aktuális szövegváltozat mindezeket figyelembevételel készült el.

¹²⁶ Meg szükséges jegyezni, hogy az Európai Unió, a CEBS (Central European and Baltic States) regionális csoport azt a megközelítést támogatja, amely a korlátozások és kivételek hatékony működésére fókuszál a meglévő nemzetközi szerződések keretein belül, szem előtt tartva az engedélyezés számos WIPO-tagállamban fontos szerepet betöltő rendszerét. Teljes mértékben meg kell fontolni azokat a megoldásokat (például kapacitásépítés, nemzeti és regionális szintű jogszabályok továbbfejlesztése), amelyek a jelenlegi nemzetközi keretek között már elérhetőek a WIPO tagállamai számára a WIPO iránymutatása és támogatása mellett.

¹²⁷ Draft Proposal by the African Group for the Implementation of the Work Program on Exceptions and Limitations, Adopted at the 43rd Session of the WIPO SCCR, SCCR/44/6, https://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=622548.

zói jogi kérdéseinek megtárgyalása sem.¹²⁸ A WIPO más, *brainstorming* típusú ülésein¹²⁹ is napirendre kerültek a szerzői jog kontextusában értelmezhető témakörök, a mesterséges intelligencia mellett például az élenjáró technológiák (*frontier technologies*), a *training data* vagy a *metaverse*.

Az SCCR mellett kiemelendő még a 2000 óta a WIPO-ban zajló kormányközi konferencia (*Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore*, IGC), amely a genetikai erőforrásokkal, a hagyományos ismeretekkel, valamint a hagyományos kulturális kifejezésekkel foglalkozik. Ez utóbbi kérdéskör lehet releváns a szerzői jog szempontjából. Hagyományos kulturális kifejeződés lehet minden olyan formanyelv, amelyben a hagyományos kultúra gyakorlatait és tudását fejezik ki az őslakosok, a helyi közösségek és/vagy más kedvezményezettek hagyományos kontextusban vagy hagyományos kontextusból. A formanyelv dinamikus és fejlődő, és verbális vagy zenei formákat, mozgás általi kifejezéseket (táncok, rítusok, szertartások, zarándoklatok), tárgyi vagy szellemi kifejezési formákat vagy ezek kombinációit foglalják magukban. A verbális hagyományos kulturális kifejeződési formák lehetnek pl. történetek, eposzok, legendák, népszerű történetek, költészet, találós kérdések és más elbeszélések; szavak, jelek, nevek és szimbólumok, a zeneikre példa a rituálék dalai, hagyományos hangszereken előadott ritmusok.¹³⁰

A Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia (*Hague Conference on Private International Law/Conférence de la Haye de la droit internationale privé*, HCCH) 2019-ben hozott létre egy nemzetközi egyezményt a polgári és kereskedelmi ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról.¹³¹ Az előkészítési munka során 2017 óta napirenden volt a szellemi tulajdon-jogi ítéletek egyezmény hatálya alá vonásának kérdése. Az egyezmény

¹²⁸ A 2023 novemberében megtartott 44. SCCR-ülésen a fejlett országokat tömörítő B csoport javaslatára a WIPO Titkársága a generatív mesterséges intelligencia és a szerzői jog kapcsolatáról egy informális tájékoztató ülést szervez a soron következő 45. SCCR-ülés keretein belül. Lásd részletesebben: Proposal for Information Session on Generative AI and Copyright, SCCR/44/8, https://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=622771.

¹²⁹ WIPO brainstorming típusú ülések tekinthető például a „WIPO Conversation” rendezvénysorozat, amelynek a 2023-ban megtartott ülései közül a hetedik ülés a metaverse és a szellemi tulajdon (https://www.wipo.int/about-ip/en/frontier_technologies/metaverse-and-ip.html), a nyolcadik a mesterséges intelligencia és a szellemi tulajdon kapcsolatát érintette (https://www.wipo.int/about-ip/en/frontier_technologies/ai_and_ip.html). A 2024 márciusában sorra került kilencedik ülés a gépi tanuláshoz szükséges adatbázis (*training data*) és a szellemi tulajdon viszonyát járta körül (https://www.wipo.int/meetings/en/details.jsp?meeting_id=81668).

¹³⁰ The Protection of Traditional Cultural Expressions: Draft Articles, WIPO/GRTKF/IC/47/5, 2023. március 3. https://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=604033.

¹³¹ *Convention of 2 July 2019 on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters* (HCCH 2019 Judgments Convention), 2022. július 2. Az egyezmény magyar nyelvű fordítása: <https://assets.hcch.net/docs/60fd1f79-ad92-431e-8927-a49164d8b2d2.pdf>.

végső változatában nem szerepel a kérdés,¹³² viszont a HCCH Állandó Irodája és a WIPO Nemzetközi Irodája szoros munkakapcsolatot alakított ki, amelynek keretében 2021-ben a nemzetközi magánjog és a szellemi tulajdon-jog metszéspontjait érintő közös kérdőívezésre került sor. A jelen szócikk megírása idején véglegesítés alatt és megjelenés előtt áll a válaszok összefoglalását tartalmazó kiadvány. A felmérésre adott válaszok azonosították a szellemi tulajdon-jogokkal kapcsolatos vitákban felmerülő aktuális és gyakorlati nemzetközi magánjogi problémákat, helyzetképet adva a határokon átnyúló szellemi tulajdon-ügyletek során felmerülő témákról, ideértve a joghatósággal, az alkalmazandó jog meghatározásával és alkalmazásával, a szellemi tulajdonnal kapcsolatos külföldi ítéletek elismerésével vagy végrehajtásával kapcsolatos kérdéseket, valamint az igazgatási és igazságügyi együttműködést. A felmérés eredményeit figyelembe véve a nemzetközi magánjog és a szellemi tulajdon-jog metszéspontjai nem szerepelnek ugyan a HCCH normatív munkát érintő munka-programjában, de az Állandó Iroda továbbra is figyelemmel kíséri a fejleményeket és növeli a tudatosságot a tárgykör tekintetében.

¹³² A szakirodalomban lásd pl. *He Qisheng*: The HCCH Judgments Convention and International Judicial Cooperation of Intellectual Property. *Chinese Journal of Law*, 2021. 1. sz., p. 139–155; *Daniel Naama*: Lost in Transit: How Enforcement of Foreign Copyright Judgments Undermines the Right to Research. *PIJIP Research Paper Series*, 2023. 89. sz., p. 1–60, <https://digitalcommons.wcl.american.edu/research/89/>.